

Pharos Jaarverslag 2019

Gezondheid en kwaliteit van zorg voor iedereen

Vastgesteld door de directie op 12 mei 2020

Goedgekeurd door de Raad van Toezicht op 19 mei 2020

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	4
2.	Stimuleringsprogramma Lokale aanpak gezondheidsachterstanden GezondIn	7
3.	Preventie en zorg chronische aandoeningen Verantwoord medicijngebruik	19
4.	Gezond opgroeien	29
5.	Ouderen en gezondheid	35
6.	Gezondheid asielzoekers en vluchtelingen	40
7.	Participatie en Eigen Regie	46
8.	Vrouwelijke Genitale Verminking.....	56
9.	Samenwerking RIVM Centrum Gezond Leven (CGL) en thema-instituten	60
10.	Kennis- en informatieoverdracht.....	63
11.	Bestuursverslag.....	68
12.	Sociaal jaarverslag	72
13.	Raad van Toezicht	77

1. Inleiding

Voor u ligt het jaarverslag 2019 van Pharos, het landelijk Expertisecentrum Gezondheidsverschillen. Dit verslag dient ter verantwoording van de instellingssubsidie zoals opgenomen in het subsidiekader van het ministerie van VWS. De inhoudelijke verantwoording van onze overige projecten is derhalve niet opgenomen omdat met die financiers afzonderlijke verantwoordingsafspraken worden gemaakt.

De Coronacrisis

Dit jaarverslag kwam tot stand onder heel bijzondere omstandigheden, namelijk in het Corona-tijdperk. Sinds een aantal weken bevinden we ons in de 1,5-meter-samenleving, in een 'intelligente lockdown'. We zitten in een periode waarin we gedwongen thuiswerken en we het digitale vergaderen ontdekken, maar ook de kwetsbaarheid van ons bestaan onder ogen moeten zien. We maken ons zorgen over overvolle intensive care units, luisteren dagelijks naar wetenschappers, economen en virologen, maken ons zorgen over onze toekomst en we realiseren ons des te meer hoe ongelooflijk belangrijk onze gezondheid is.

Maar ook realiseren we ons hoe belangrijk toegang tot zorg en toegankelijke (zorg)informatie is. Deze periode maakt heel duidelijk hoe kwetsbaar en onzeker mensen zijn als ze niet goed begrijpen wat wel en niet mag en wat ze juist moeten doen in het belang van hun eigen gezondheid. Hoe bescherm je in deze situatie jezelf en je dierbaren, maar ook de andere mensen in je omgeving? Deze onzekerheid komt samen bij de meest kwetsbare mensen, die vaak al gezondheidsproblemen hadden, waarvan de zwakke sociaal economische positie verder onder druk komt te staan en die te beperkte gezondheidsvaardigheden hebben om in deze uitzonderlijke tijden altijd de beste keuzes te maken. En hoe gaat het met de gezinnen waar we ons ook voor deze crisis al zorgen over maakten of niet wisten of preventie, zorg en ondersteuning hen voldoende bereikten?

Voor Pharos laat deze crisis zien hoe belangrijk en waardevol ons werk is. Alle instrumenten en kennis, die ook in 2019 geactualiseerd, verrijkt en verspreid zijn doen er ook nu toe en worden gebruikt door professionals en beleidsmakers die heel hard werken om deze crisis hanteerbaar te maken. Ons werk helpt hen om de kwetsbare burgers de bescherming te kunnen bieden die nu zo hard nodig is.

2019: een productief jaar

Ik ben trots op Pharos. Trots op het vele werk dat is verzet in 2019 en de grote betrokkenheid en kennis waarmee mijn collega's zich inzetten voor 'gezondheid en kwaliteit van zorg voor iedereen'. We delen onze kennis om de grote gezondheidsverschillen te verminderen en om de kwaliteit, effectiviteit en toegankelijkheid van gezondheidszorg voor mensen met een lage sociaaleconomische status, migranten en vluchtelingen duurzaam te verbeteren.

Gezondheidsverschillen hoog op de agenda

In 2019 is het thema 'gezondheidsverschillen' hoog op de landelijke agenda geplaatst. Meest zichtbaar is de start van de Topsector Life Science & Health, die een Kennis- en InnovatieAgenda hebben opgesteld met als centrale missie: in 2040 leven alle Nederlanders ten minste 5 jaar langer en zijn de gezondheidsverschillen tussen de hoogste en laagste sociaaleconomische groepen met 30% afgenomen. Pharos is hier als het expertisecentrum nauw bij betrokken geweest en zal de komende jaren een rol gaan vervullen als het gaat om benutten van reeds opgebouwde kennis, het vormgeven van en aansluiten bij het leren in de fieldlabs en meerjarenprogramma's. Tevens zullen we blijven agenderen dat alle topsectoren zich inzetten om ook de meest kwetsbare groepen te bereiken en betrekken, zodat ook zij maximaal meeprofiteren van de kennisontwikkeling.

In 2019 kwam onze publicatie *"Gezondheidsverschillen duurzaam aanpakken: de 9 principes voor een succesvolle strategie"* beschikbaar. Hierin bieden we inzicht in de voornaamste oorzaken en mechanismen die ervoor zorgen dat de gezondheidsverschillen zo hardnekkig zijn en bieden we een kompas hoe je aan oplossingen kunt werken. De informatie is onderbouwd met wetenschappelijke kennis en praktijkervaring uit binnen – en buitenland.

Hiernaast heeft het ministerie van VWS in 2019 samen met de VNG gewerkt aan de nota Volksgezondheid 2020-2022, die medio 2020 beschikbaar komt. Pharos was als expert betrokken bij de totstandkoming van deze nota. Wij zijn blij met het belang dat wordt gehecht aan een domeinoverstijgende en adaptieve aanpak, de aandacht voor de fysieke en sociale leefomgeving en focus op de eerste levensfase. Deze expertrol vervulden we ook bij de totstandkoming van de NOVI (Nationale Omgevingsvisie).

Ook hebben wij ons in 2019 weer ingezet om onze expertise in te brengen bij andere landelijke programma's zoals: EenTegenEenzaamheid, Samen Beslissen, Juiste Zorg Op de Juiste Plek en Uitkomstgerichte Zorg en Programma Sociaal Domein. We hebben door ons werk weer honderden professionals concrete handvaten geboden en hun competenties versterkt.

Vanwege onze opgebouwde infrastructuur in 155 gemeenten vanuit het programma GezondIn hebben we in 2019 een actieve bijdrage kunnen leveren bij de vertaling van het nationale preventieakkoord naar de lokale context en maakten we deel uit van het ondersteuningsprogramma van de VNG rond de lokale preventieakkoorden. Deze infrastructuur is tevens benut bij het (in 2019 gestarte) Kennisdelingsprogramma lokale coalities Kansrijke Start,

waar we gemeenten ondersteunden bij het bouwen en versterken van lokale coalities en hen kennis aanreikten voor de invulling van een samenhangende aanpak rond de eerste 1000 dagen.

Bereiken en betrekken van kwetsbare doelgroepen

Als rode draad door ons werk loopt dat wij mensen met een lage sociaaleconomische status, migranten en vluchtelingen een actieve rol geven. We maken zichtbaar wat voor hen het verschil maakt en we doen dat samen met hen. We bundelden in 2019 kennis en praktijkervaring uit alle Pharos programma's in de whitepaper *'Samenwerken met de mensen om wie het gaat'*. De opgedane kennis op het gebied van bijvoorbeeld participatief inclusief onderzoek, een community-based aanpak en goede voorbeelden uit de eigen ervaringen en aanpakken van Pharos zijn erin opgenomen.

In dit jaarverslag staat per programma uitgebreid beschreven wat we allemaal hebben kunnen doen vanuit de instellingssubsidie. We zijn tevreden dat we zoveel resultaten hebben geboekt, vooral omdat we weten dat we zo een bijdrage kunnen leveren aan het terugdringen van de grote gezondheidsverschillen in dit land. We doen dit niet alleen, we doen dit samen met al onze samenwerkingspartners, sleutelpersonen en taalambassadeurs. Ik dank dan ook iedereen die een bijdrage heeft geleverd aan het behalen van de onderstaande resultaten.

Veel leesplezier.

Patricia Heijdenrijk

Directeur/bestuurder

2. Stimuleringsprogramma Lokale aanpak gezondheidsachterstanden GezondIn

2019 was een vruchtbaar jaar voor het Stimuleringsprogramma GezondIn dat wordt uitgevoerd door Pharos samen met Platform31. We zagen in gemeenten mooie gecombineerde aanpakken ontstaan waarbij meerdere gemeentelijke beleidssectoren betrokken zijn. Opvallend was de behoefte om gezondheid een goede plek te geven in de omgevingsvisie; we hebben veel gemeenten hierbij kunnen ondersteunen. Ook de aandacht voor de beleidsmatige koppeling tussen gezondheid en armoede en schulden nam toe. We zijn daar blij mee, want hebben de afgelopen jaren het belang hiervan steeds benadrukt. Via leerkringen, regionale bijeenkomsten en de landelijke studiedag hebben we in co-creatie met gemeenten andere gemeenten van praktische handvaten voorzien om deze gecombineerde aanpakken vorm te geven samen met collega's uit meerdere domeinen. Dit is terug te zien in de landelijke vragenlijst die VWS jaarlijks aan de GIDS-gemeenten stuurt: men maakt in bijna alle gemeenten afspraken over domeinoverstijgende aanpakken met collega's.

Een mooi voorbeeld van een brede aanpak werd getoond tijdens het werkbezoek van staatssecretaris Paul Blokhuis in Oss. In deze gemeente werken collega's van volksgezondheid, ruimtelijke ordening, welzijn, schuldhulpverlening, maar ook de huisartsen en vele vrijwilligers samen om de gezondheid van de inwoners te verbeteren.

Op landelijk niveau zijn we actief betrokken geweest bij de totstandkoming van de Landelijke nota gezondheidsbeleid en de Nationale Omgevingsvisie en dachten we mee over de vervolgstappen binnen het vernieuwde Topsectoren- en Innovatiebeleid. We hebben op diverse manieren een bijdrage geleverd aan het handen en voeten geven van het Preventieakkoord in gemeenten, in onze adviesgesprekken, als partner in het ondersteuningsprogramma van de VNG, door op twaalf regiobijeenkomsten gemeenten mee te nemen in actuele ontwikkelingen rond preventieakkoorden en coalities en door deelname aan de Klankbordgroep van het Preventieakkoord.

De publicatie van Pharos 'Gezondheidsverschillen duurzaam aanpakken, de negen principes voor een succesvolle strategie' kwam in 2019 uit. Deze publicatie biedt een wetenschappelijke onderbouwing voor de integrale aanpak van gezondheidsverschillen op basis van actuele inzichten uit wetenschap en praktijk in binnen- en buitenland en werd zeer

positief ontvangen. De negen principes kunnen als kompas dienen voor beleidsmakers en professionals bij de aanpak van gezondheidsachterstanden.

We hebben er aan kunnen bijdragen dat meerdere gemeenten een stap verder hebben gezet in de monitoring en evaluatie van hun lokale aanpak. We deden dit door ze te adviseren, instrumenten aan te bieden en een landelijke inspiratiesessie 'Opbrengsten zichtbaar maken'.

Tot slot: we zijn blij dat het is gelukt om samen met JOGG, Alles is Gezondheid, ZonMw, VSG en RIVM tot een gemeenschappelijke visie te komen over monitoring en evaluatie van complexe aanpakken.

Meerjarendoel 1: Verbreding draagvlak door agendering op landelijk, regionaal en lokaal niveau

De beoogde resultaten zoals genoemd in ons jaarplan 2019 zijn conform plan behaald. Hieronder noemen we een aantal voorbeelden.

Wethouders

- We zien dat wethouders zich in toenemende mate inzetten voor de lokale aanpak van gezondheidsachterstanden. Dit was onder meer zichtbaar in het algemeen Bestuurlijk overleg van Rotterdam Rijnmond waar 14 wethouders aanwezig waren en spraken over de aanpak van gezondheidsachterstanden. Ook in de nieuwe Wethoudersgroep onder voorzitterschap van Victor Everhardt, toenmalig wethouder te Utrecht, was dit voelbaar toen werd gesproken over ieders persoonlijke drijfveren als het gaat om gezondheid en de aanpak van gezondheidsachterstanden.
- De adviseurs van GezondIn hebben regelmatig contact met wethouders. Dit resulteerde bijvoorbeeld in Helmond in een verbreding van de bestaande GIDS aanpak. Niet alleen wordt nu meer ingezet op leefstijl en omgeving, maar ook op de achterliggende oorzaken als armoede, schulden en beperkte gezondheidsvaardigheden. Ook werd in een gemeente, met het oog op de ontwikkeling van de Omgevingsvisie, een wandeling georganiseerd samen met GGD Gelderland: twee wethouders en negen ambtenaren liepen mee. Om de relatie tussen de Omgevingswet en gezondheid van inwoners goed te leggen werd het gesprek gevoerd met behulp van de – van oorsprong Schotse- Leefplekmeter die door GezondIn in Nederland is geïntroduceerd.

Gemeenteambtenaren

- Samenwerken met andere domeinen gebeurt in toenemende mate. Het 'hoe' van deze samenwerking is voor een deel van de ambtenaren nog een uitdaging: hoe krijg je een collega echt betrokken en kom je tot een gezamenlijk plan? De adviseurs van GezondIn hebben hen hierbij ondersteund in vele gesprekken en bijeenkomsten. De ontwikkelde (gespreks) instrumenten 'Armoede, schulden en gezondheid' en 'Ruimte en gezondheid' zijn hierbij goed benut.

- Steeds vaker vinden gesprekken plaats in aanwezigheid van het management; het blijft echter lastig om ook bij hen het belang van domeinoverstijgend werken goed voor het voetlicht te krijgen en hierin te investeren. Met dit doel geven we jaarlijks college aan managers Publieke Gezondheid bij het NSPOH (deze werd met een 8,7 gewaardeerd).

Gemeenteraadsleden

- Het blijkt goed te werken als de adviseurs van GezondIn aanwezig zijn bij raadsvergaderingen. We worden regelmatig gevraagd om een presentatie te geven, bijvoorbeeld in de gemeente Utrecht die in de Nota Volksgezondheid als leidend thema Kansengelijkheid hanteert. GezondIn lichtte bij de raadsbespreking toe waarom dit thema een versterking is van de aanpak van gezondheidsverschillen in Utrecht.

Landelijk niveau

- Werkbezoek: op vrijdag 1 november bracht staatssecretaris Paul Blokhuis van VWS een werkbezoek aan de gemeente Oss. Doel van dit bezoek was te zien hoe het stimuleringsprogramma GezondIn in de praktijk werkt en hoe Oss samen met inwoners, vrijwilligers en professionals gezondheid en welbevinden verbetert, vooral in de wijken waar een gezondheidsachterstand is. Na 900 huisbezoeken, uitgevoerd door vrijwilligers, zijn vele activiteiten gestart die goed aansluiten op de behoeften van de bewoners van Oss. De brede aanpak van gezondheidsverschillen legde Oss vast in het lokale gezondheidsbeleid en in de diverse uitvoeringsprogramma's. Bij één van deze programma's, Sociaal Vitaal, gaven 50 deelnemers aan dat hun welbevinden gestegen is van gemiddeld 3,5 naar 8,3. Lees [hier](#) alles over in de brochure.
- Er is actief meegedacht met en tekstuele bijdrages geleverd aan de concept Landelijke nota gezondheidsbeleid.
- Het vernieuwde Topsectoren- en Innovatiebeleid heeft voor het thema 'Gezondheid en zorg' het terugdringen van gezondheidsverschillen in haar centrale missie opgenomen. Dit missiegedreven beleid is een belangrijke opmaat naar het realiseren van duurzame impact en reden voor Pharos om zich hierbij aan te sluiten. In 2019 hebben we voor de Topsector Life Sciences & Health actief bijgedragen aan het opstellen van de Kennis- en Innovatieagenda 2020-2023 en ondertekenden we samen met coalitiepartners in oktober het Kennis- en Innovatieconvenant.
- VWS vroeg op korte termijn input voor de inbreng van het departement in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Met RIVM, GGD GHOR en gemeente Utrecht is in zeer korte tijd een gedegen inhoudelijke bijdrage aangeleverd. Mede hierdoor is het thema gezondheidsverschillen nu expliciet in de NOVI opgenomen.

- Op meerdere congressen werd door GezondIn gesproken over (het belang van) de aanpak van gezondheidsverschillen. Voorbeelden hiervan zijn workshops op twee congressen van Divosa, het LBP congres voor partijen in het sociaal domein, de sessie op het NCVGZ die we samen met ZonMw verzorgden over de opbrengsten van 10 jaar gezondheidssubsidies en de presentatie die we gaven op het landelijke festival JOGG over de Omgevingswet.

Preventieakkoord

- Het afgelopen jaar heeft preventie nadrukkelijk 'in the picture' gestaan vooral als gevolg van het Nationaal Preventieakkoord dat eind 2018 door de rijksoverheid met meer dan 70 organisaties werd gesloten. De VNG heeft vervolgens het initiatief genomen gemeenten te stimuleren om tot een lokale of regionale aanpak te komen en heeft in april een ondersteuningsprogramma voor gemeenten ingericht. We zijn daarin partner samen met VWS, VSG, JOGG, GGD GHOR Nederland en Alles is Gezondheid. In dit kader ondersteunde GezondIn de regio Rotterdam-Rijnmond bij verkennende gesprekken met de 15 gemeenten in deze regio over ambities t.a.v. een regionaal preventieakkoord en hoe zij hierin met elkaar gaan optrekken. We analyseerden de uitkomsten van de gespreksronde en brachten advies uit over een programmatisch vervolg.
- Vanuit GezondIn zijn de kansen en mogelijkheden van preventieakkoorden onder de aandacht gebracht van de GIDS-gemeenten. In dit kader hebben we meegewerkt aan de voorbereiding en uitvoering van 12 regiobijeenkomsten in het land om gemeenten en partners te informeren over actuele ontwikkelingen zoals de preventieakkoorden, de nieuwe Landelijke Nota Volksgezondheid en Kansrijke Start. We verzorgden samen met het RIVM en de GGD-en presentaties over aandacht voor gezondheidsverschillen in de thema's van het preventieakkoord en de koppeling met andere relevante coalities zoals sportakkoorden, armoedepacten, Kansrijke start en 'Eén tegen eenzaamheid'. Samen met RIVM hebben we bovendien interactieve discussies begeleid over de mogelijkheden van preventieakkoorden en hoe men lokaal tot slimme coalities met bijvoorbeeld sportakkoorden kan komen.
- Pharos nam in 2019 deel aan de klankbordgroep van het preventieakkoord onder voorzitterschap van de SER. Er zijn verschillende bijeenkomsten geweest en ook vond uitwisseling plaats met de staatssecretaris over de voortgang van het akkoord. Pharos neemt deel aan de klankbordgroep van het RIVM rondom monitoring preventieakkoord met als aandachtspunt: bereiken de maatregelen ook de meest kwetsbare groepen. Tevens is Pharos lid van de preventietafel roken.
- De directeur heeft deelgenomen aan de preventiereis naar Finland. Bij deze reis waren ruim 40 partners aanwezig die betrokken waren bij de totstandkoming van het preventieakkoord. Het was een reis om kennis op te doen over wat werkt bij de preventie in Finland, maar ook om de kennisdeling tussen de partners van het akkoord te versterken.

Inwoners betrekken

- De adviseurs van GezondIn ondersteunen gemeenten bij het betrekken van inwoners op diverse manieren, bijvoorbeeld op de landelijke studiedag. Een van de experts van Pharos

vertelde in de workshop 'Bereik en betrek alle inwoners bij jouw aanpak' hoe men inwoners kan bereiken en betrekken bij de lokale aanpak van gezondheidsachterstanden.

- Ook in de inspiratiefilmpjes die werden getoond tijdens de studiedag kregen inwoners een belangrijke plek:
 - Helmond: https://www.youtube.com/watch?v=5_yDLQePJB8
 - Hulst: <https://www.youtube.com/watch?v=HLVqK6KTwp8>
 - Oss: <https://www.youtube.com/watch?v=al6ezAzMpjM>

- De Leefplekmeter is een mooi voorbeeld van het betrekken van inwoners bij een gecombineerde aanpak. Om het gemeenten nog makkelijker te maken dit instrument in te zetten staan nu diverse handleidingen voor workshops en werksessies online.

Meerjarendoel 2. Actualiseren, verspreiden en delen van kennis en praktijkvoorbeelden

De beoogde resultaten zoals genoemd in ons jaarplan 2019 zijn conform plan behaald. Een aantal voorbeelden lichten we toe.

Kennisontwikkeling en onderbouwing integrale aanpak

- In het voorjaar van 2019 is de Pharos publicatie 'Gezondheidsverschillen duurzaam aanpakken, de negen principes voor een succesvolle strategie' uitgekomen met daarin de wetenschappelijke onderbouwing voor de integrale aanpak van gezondheidsverschillen. Op basis van actuele inzichten uit wetenschap en praktijk in binnen- en buitenland zijn negen principes geformuleerd die bijdragen aan een succesvolle strategie voor de aanpak van gezondheidsverschillen. Deze principes kunnen als kompas dienen voor beleidsmakers, onderzoekers en professionals in de praktijk en vergroten de effectiviteit van maatregelen en

aanpakken. In 2019 zijn de principes op diverse bijeenkomsten gepresenteerd. Verschillende programma's (zoals Kans voor de Veenkoloniën) en organisaties zijn geïnspireerd door de principes en hanteren ze als kader bij het vormgeven van hun strategie.

- Tijdens de landelijke studiedag van GezondIn werd een interactieve sessie georganiseerd voor 30 beleidsmedewerkers van GIDS gemeenten. Hier beoordeelden gemeenten hun eigen beleid op in hoeverre zij al werken met deze negen principes en welke principes nog meer aandacht vragen.

Kennisdeling en advisering gemeenten

- De adviseurs van GezondIn deelden met de GIDS gemeenten kennis en informatie over tal van actuele thema's zoals de koppeling van de aanpak van gezondheidsachterstanden met armoede en schulden, met de fysieke omgeving en de verbinding met andere coalities en akkoorden. Ook thema's als E-health en stoppen met roken, chronische stress en stress sensitief werken kwamen aan bod.
- Op de website van gezondIn.nl zijn zeventien nieuwe praktijkvoorbeelden beschreven. Deze voorbeelden zijn zeer divers en gaan over thema's als participatie, de omgeving, monitoring en evaluatie en Kansrijke start. Zowel voorbeelden uit grote als kleine gemeenten zijn gedeeld; deze blijken steeds weer te voorzien in een behoefte.
- Het aantal bezoekers voor de website gezondIn.nu is verdubbeld. Er is meer tijd en energie gestoken in nieuwe content en dat heeft zich uitbetaald. Ook dragen de nieuwsflits en de inzet van social media bij aan dit verhoogde websitebezoek.

Kennisdossiers

- In 2019 zijn negen kennisdossiers geüpdatet met actuele kennis en inzichten.
- We publiceerden onder andere het themadocument 'de Gecombineerde Leefstijl Interventie voor iedereen', de Handreiking doelen stellen en 'de Leefplekmeter: handleiding groepsgesprek'.

In contact brengen van gemeenten om samen kennis te delen

- De landelijke studiedag met het thema 'Al doende leren' werd bezocht door 104 bezoekers en werd gewaardeerd met een 8. In 12 workshoprondes werden thema's belicht zoals cultuursensitief werken, inwoners betrekken, Werk en Inkomen & Gezondheid, Slimme Coalities bouwen en opbrengsten zichtbaar maken. [Zie hier de foto's van deze dag.](#)
- In meerdere regiobijeenkomsten, vaak samen met de GGD georganiseerd, zijn gemeenten bijeen gekomen om kennis en ervaringen uit te wisselen, bijvoorbeeld over gezondheid en ruimte, armoede, schulden en gezondheid en monitoring (zie verder paragraaf 1.3 en 1.4).

Competentie ontwikkeling

- Naast aandacht voor de inhoudelijke kennis van de aanpak van gezondheidsverschillen besteedt GezondIn op diverse manieren aandacht aan het 'hoe'. Bij alle gesprekken, instrumenten en bijeenkomsten is er ruimte voor het vergroten van het handelingsperspectief.
- Adviseurs van GezondIn organiseerden en begeleidden samen met gemeenten meerdere domeinoverstijgende bijeenkomsten. Samen oplopen hierin leidde tot leerervaringen bij beleidsmedewerkers, zodat zij dit in het vervolg zelf kunnen oppakken. Voorbeelden zijn:
 - Veenendaal: een bijeenkomst over hoe armoede en gezondheid beter te koppelen.
 - Oss: een sessie met verschillende domeinen over hoe meer integraal samen te werken.
 - Hellendoorn: een bijeenkomst om de gezondheidsnota tussentijds te evalueren met alle betrokken partners, GGD, beleidsmedewerkers en de wethouder publieke gezondheid.
- We zorgden voor inbedding van kennis over SEGV bij universiteiten, zoals bij de Radboud Universiteit. Radboud werkt aan een Master Omgeving en Gezondheid. GezondIn leverde een bijdrage aan de opzet en inhoud van deze nieuwe opleiding. Een ander voorbeeld is de VU waar we een sessie over SEGV verzorgden voor 60 studenten gezondheidswetenschappen en feedback gaven op de door hen voorgestelde aanpakken in gemeenten op het gebied van preventie en beleid.

Meerjarendoel 3. Stimuleren dat meer gecombineerde trajecten worden opgezet en versterkt

De beoogde resultaten zoals genoemd in ons jaarplan 2019 zijn conform plan behaald. Hieronder noemen we een aantal voorbeelden van onze inspanningen om te komen tot meer gecombineerde aanpakken binnen gemeenten, daarover kennis op te doen en deze weer te delen.

Actiebegeleidend onderzoek

De kennis over gecombineerde aanpakken is weer een stapje verder gebracht door een onderzoek in drie gemeenten dat werd uitgevoerd in samenwerking met de Erasmus Universiteit. Eind 2019 werd het onderzoek afgerond met conclusies over de condities waaronder de aanpak in Diemen, Gennep en Nijmegen gestalte hebben gekregen. De GIDS middelen bleken aan deze 3 gemeenten de ruimte te geven om te experimenteren met een nieuwe aanpak. In Diemen werd een community aanpak opgezet, In Gennep werden inwoners in de bijstand geactiveerd met een laagdrempelig beweegaanbod en een mentale coach en in Nijmegen stond de aanpak van laaggeletterdheid centraal. De inzichten uit het onderzoek worden in 2020 gedeeld met andere gemeenten.

Armoede en Gezondheid

De relatie tussen armoede, schulden en gezondheid is een thema dat leeft bij gemeenten: dat bleek uit de toegenomen vragen van gemeenten en hoge opkomst op hetgeen we voor hen organiseerden. Actuele kennis werd gedeeld met vele gemeenten op diverse manieren:

- We deelden kennis op regionale bijeenkomsten en workshops op landelijke congressen, zoals:
 - Kennisdag buurtsportcoaches over mensen in armoede. Centraal stond hoe buurtsportcoaches kunnen bijdragen aan de gezondheid van deze mensen.
 - Workshop op het Congres over schuldhulpverlening van Divosa (60 deelnemers bereikt - zeer goede evaluatie) en op verzoek nog een workshop op het Divosa najaarscongres.
 - Op een van de LOT-i bijeenkomsten (werkgroep segv) verzorgden we samen met het RIVM een sessie over armoede en de integrale aanpak.
- Leerkring armoede en gezondheid: deze werd voor het derde jaar georganiseerd en was wederom een succes. Vijf gemeenten/innovatieve projecten zijn een stap verder geholpen door ons en door elkaar. De leerkring bestond uit drie landelijke dagen en vijf versnellingsessies op locatie. De feedback van de deelnemers op de leerkring was zeer positief.

'De hoge kwaliteit van de opbouw van de bijeenkomsten qua inhoud, werkvormen en het uitwisselen van ervaringen'.

'Heel waardevol om je te spiegelen aan andere projecten en zo gevoel te krijgen of je op een goede wijze bezig bent'.

'Je bent even weg uit je eigen werkomgeving waardoor het tot nadenken aanzet'.

Fysieke omgeving en gezondheid

De omgevingswet biedt momentum om opgaven op het vlak van gezondheid in samenhang met het sociale en fysieke domein op te pakken. Bij alles koppelen we de inhoudelijke kant van deze opgaven aan het 'hoe' en bieden aan gemeenten een concreet handelingsperspectief en handreikingen.

- In samenwerking met de GGD Zeeland organiseerden we een regionale inspiratiesessie over Omgeving en Gezondheid. Acht gemeenten waren aanwezig in duo's van de beide domeinen en werkten gezamenlijk aan hun eigen opgaven, daarbij geïnspireerd door andere gemeenten, elkaar en een gastspreker.
- Als vervolg op de Leerkring Ruimte en Gezondheid ontwikkelde GezondIn een 'Ontwikkel dag Omgevingswet en Gezondheid'. Dertig vertegenwoordigers van zestien gemeenten werkten op deze dag aan strategieën en concrete stappen om gezondheid een stevige plek te geven in de omgevingsvisie.

- In het ZonMw traject 'Maak ruimte voor gezondheid' speelden we een actieve rol. GezondIn leverde een gerichte bijdrage aan de consortiabijeenkomsten, met name rond het thema 'bereiken lage SES-bewoners in onderzoek'.
- GezondIn nam ook in 2019 deel aan het Platform Gezond Ontwerp. Bij een bijeenkomst met hoogleraren uit verschillende disciplines en VWS reflecteerden we samen over het thema 'sociale stad' en de rol die de Omgevingswet hierbij kan spelen.

'Fysiek & sociaal bij elkaar is positief'

'Het is echt van meerwaarde om ideeën en aanpakken te delen'

'Het sectorale voorbij'

Quotes van enkele deelnemers aan de 'OntwikkelDag Omgevingswet en Gezondheid'

Werk & Inkomen en gezondheid

Voor veel gemeenten blijft de samenwerking tussen Werk & Inkomen en Volksgezondheid een uitdaging. We proberen door bijeenkomsten en het delen van goede voorbeelden een impuls te geven aan deze samenwerking met het oog op terugdringen van gezondheidsachterstanden.

- Op een Inspiratiebijeenkomst met experts uit de G4 van participatie, werk en inkomen en andere gemeenten werden voorbeelden gedeeld van hoe gemeenten inzetten op re-integratie van mensen met een lange afstand tot de arbeidsmarkt. Een gecombineerde aanpak op participatie en gezondheid blijkt daarbij terdege perspectiefvol.
- Voorbeelden uit Rotterdam ('tegenprestatie voor het ontvangen van een uitkering: goed voor de gezondheid!) en Weststellingwerf ('bevordering van participatie in de bijstand, zonder dat betaald werk het einddoel is.') zijn gepresenteerd tijdens de GezondIn-studiedag.
- Het Kennisdossier Participatie is op basis van de nieuwe inzichten geactualiseerd en wordt gedeeld via het online platform Gezondin.nu.

Gecombineerde Leefstijl Interventie (GLI)

- Met Menzis spraken we over bereikbaarheid en toegankelijkheid van de GLI voor mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden. Onderzocht wordt hoe het programma verbeterd kan worden binnen de huidige financiering.
- We voerden een kwalitatief onderzoek uit bij leefstijlcoaches, huisartsen en gebruikers van de GLI naar de reden waarom de GLI weinig wordt gebruikt door inwoners met een lage ses. De resultaten zijn beschreven in een rapport met 10 aanbevelingen die met Menzis zijn gedeeld. Deze aanbevelingen worden tevens gepresenteerd op een werkconferentie van VWS 'Preventie in het Zorgstelsel' die georganiseerd wordt in 2020.
- Samen met de gemeente Schiedam en de eerstelijns organisatie ZEL gaven we een presentatie over de GLI in regio Rijnmond en bespraken we op welke wijze de GLI beter georganiseerd kan worden. ZEL, die de contractering van de GLI met zorgverzekeraars verzorgt, neemt de adviezen mee in deze contractering.

- Vervolg in 2020: samen met de gemeente Rotterdam en VGZ wordt een bijeenkomst georganiseerd over hoe de verzamelde inzichten en ervaringen kunnen leiden tot een toegankelijke en bereikbare GLI voor iedereen.

Gemeentepolis als gezondheidsinstrument

- We voerden vier gesprekken met de leidinggevende van de afdeling Werk & Inkomen van de Gemeente Amsterdam over de 80.000 sociale minima in de gemeentepolis en de mogelijkheden om deze polis meer als een 'gezondheidsinstrument' te zien dan een verzekeringspolis. Deze gesprekken hebben geleid tot een verbinding met het programma JZJP dat Zilveren Kruis en Gemeente Amsterdam met elkaar hebben ingericht.
- Pharos neemt deel aan vier werkgroepen binnen dit programma met de opdracht om de behoeften en ervaringen van sociale minima te verkennen. Uitkomsten hiervan zijn input voor de doorontwikkeling van de gemeentepolis als gezondheidsinstrument in Amsterdam. We zorgen dat de opgedane inzichten benut kunnen worden door andere gemeenten en zorgverzekeraars.

Meerjarendoel 4. Kennis delen met gemeenten over passende manieren van sturen, monitoren en lerend volgen van de lokale aanpak.

De beoogde resultaten genoemd in ons jaarplan 2019 zijn behaald: hieronder een impressie.

Instrumenten

- We maken gemeenten tijdens onze adviesgesprekken steeds attent op de gebiedsindicatoren van www.waarstaatjegemeente.nl en hoe zij de data daarin kunnen benutten voor hun sturing, monitoring en evaluatie. De data zijn afkomstig van bestaande monitors en worden continu geactualiseerd. Het helpt de gemeenten om gericht te reflecteren op hun aanpak en de keuzes in hun aanpak. De tegel gezondheidsverschillen is al meer dan drie jaar een van de meest geraadpleegde pagina's op www.waarstaatjegemeente.nl.

Kennis verspreiding

- Op de [inspiratiesessie](#) 'Opbrengsten zichtbaar maken' werkten 20 gemeenten aan het stellen van heldere doelen en verbetering van de monitoring en evaluatie van hun eigen aanpak gezondheidsachterstanden. Kennis en ervaring uit Amsterdam en Kampen werd gedeeld om de aanwezige gemeenten te inspireren.
- De Handreiking 'Doelen stellen' is in 4 gemeenten toegepast in een werksessie. Deze sessies waren voor de gemeente en betrokkenen waardevol.

- In 10 gemeenten hebben de GezondIn adviseurs intensief meegedacht en gewerkt aan het monitoren en evalueren van de aanpak van gezondheidsachterstanden. Het betreft de gemeenten Zeist, Nijmegen, Hellendoorn, Hulst, Zaanstad, Kampen, Enschede, Veenendaal, Rucphen en Helmond.
- Op een regiobijeenkomst in Friesland werd de evaluatiemethode 'Narratief Waarderen' geïntroduceerd die gericht is op het ophalen van verhalen bij inwoners en het kwantificeren van deze verhalen. Dit leidde er toe dat 7 gemeenten aan de hand van deze methode hun aanpak gaan evalueren.
- Over de M&E aanpak in gemeenten zijn 6 voorbeelden gepubliceerd uit Vaals, [Amsterdam](#), [Utrecht](#), [Zwolle](#), [Kampen](#), [Amersfoort](#), [Groningen](#). Deze zijn verspreid via het online platform.
- Met landelijke partijen die zich richten op thema overstijgend beleid in gemeenten spraken we over monitoring en evaluatie van complexe aanpakken en integraal beleid. Op 7 oktober vond hierover een bijeenkomst met ruim 40 deelnemers plaats op initiatief van JOGG, Alles is Gezondheid, ZonMw, RIVM en GezondIn, die samen met de VSG het zogenaamde 'Meerpartijenoverleg' vormen. Doel is om te opereren vanuit een gezamenlijke visie op sturen en verantwoorden en de advisering in de regio's/gemeenten meer op elkaar af te stemmen.

Tijdens de bijeenkomst vielen niet alleen kwartjes over waar we veel energie in steken, maar juist ook waar te weinig actie op is. Daarnaast gaf het doelenoverzicht duidelijkheid over waarvoor wij als team aan de lat staan, en waar de andere domeinen binnen de gemeente en andere partijen voor verantwoordelijk zijn.'

Meerjarendoel 5. Verbinding met externe partners en netwerken

De beoogde resultaten zoals genoemd in ons jaarplan 2019 zijn conform plan behaald. Hierbij een selectie van voorbeelden.

Samenwerking met landelijke partners

- 'Aan de slag met gezondheidsbeleid' is de naam van de startpagina die de VNG samen met Pharos en het RIVM heeft ontwikkeld. Deze pagina biedt gemeenteambtenaren handvatten voor het doorlopen van de beleidscyclus en zet de belangrijkste randvoorwaarden voor succesvol gezondheidsbeleid uiteen. De startpagina bevat veel links naar bestaande sites als die van de Handreiking Gezonde Gemeente op het Loket Gezond Leven en de informatie op Gezondin.nu. Het initiatief voor de pagina is afkomstig van de gemeenten die meededen aan de pilot met www.waarstaatjegemeente.nl. Eén van de aanbevelingen was namelijk het opstellen van een praktische leidraad voor het benutten van data bij het opstellen van lokaal gezondheidsbeleid: 'hoe kom ik op basis van datagedreven informatie tot (uitvoerend) beleid?'.
 - Er is nauwe samenwerking met de GGD op landelijk, regionaal en lokaal niveau. Landelijk werkte GezondIn mee aan de opleiding Trusted Advisor en verzorgden we bij een GGD GHOR vakgroep een presentatie over armoede en gezondheid, regionaal organiseerden we gezamenlijk meerdere bijeenkomsten en lokaal gingen GGD en GezondIn adviseurs regelmatig samen in gesprek met gemeenten.

- GezondIn trekt de LOT-i werkgroep SEGV, die zich inzet voor gezondheidsinterventies die goed werken bij lage ses groepen. Zie verder de paragraaf over CGL.

Internationaal

- Binnen de Joint Action Health Equity Europe (JAHEE) zijn verschillende stappen gezet. We namen deel aan de JAHEE General Assembly en een JAHEE workpackage 9 workshop in Rome. Online is veelvuldig kennis uitgewisseld. We hebben maandelijks overlegd met VWS, RIVM (workpackage 5) en Gemeente Utrecht (workpackage 6). Binnen workpackage 9 is het netwerk verder opgezet. We hebben een assessment in een viertal gemeenten gedaan, er zijn kennismakingsgesprekken gevoerd met de drie Joint Action-gemeenten en het theoretisch kader is verder uitgewerkt.
- We leerden tijdens een studiereis naar Denemarken over de Deense organisatie van preventie en zorg door en binnen gemeenten met aandacht voor kwetsbare groepen. De reis was samen met de gemeente Amsterdam, professionals uit het sociale en medische domein, de regionale verzekeraar en het achterstandsfonds. Op de studiedag van GezondIn zijn de ervaringen gedeeld.
- De Leefplekmeter heeft een jaar na de lancering een zichtbare plek in de samenwerking tussen gemeente en inwoners op meerdere plaatsen in Nederland. GezondIn deelde deze ervaringen met Spanje (Valencia), waar de Leefplekmeter is ingezet en met Duitsland waar invoering van dit instrument wordt overwogen.

Stakeholdersoverleg

- Het overleg met de stakeholdersgroep was wederom zeer waardevol. Vertegenwoordigers van landelijke organisaties zoals ZonMw, VNG, JOGG, FNO, Stichting Lezen en Schrijven en Zilveren Kruis deelden de voor hen opvallende laatste wetenschappelijke inzichten en bespraken regionale en landelijke ontwikkelingen, gerelateerd aan de aanpak van SEGV.

3. Preventie en zorg chronische aandoeningen Verantwoord medicijngebruik

Mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten lijden vaker en ernstiger aan chronische aandoeningen zoals diabetes, hart- en vaatziekten, angststoornissen en depressies. Zij profiteren echter minder van preventie en zorg omdat die vaak onvoldoende aansluiten bij hun leefwereld en gezondheidsvaardigheden. Dit meerjarenprogramma richt zich op verbetering van de kwaliteit en effectiviteit van de preventie en zorg rondom chronische aandoeningen bij mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten. Met het doel deze op hetzelfde niveau te brengen als voor andere Nederlanders (equity in zorg).

Zowel op beleidsniveau als op het niveau van professionals in de zorg is er de afgelopen jaren merkbaar meer aandacht voor gezondheidsverschillen, gezondheidsvaardigheden en het voorkomen van gezondheidsproblemen bij mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten.

Zo is in 2019 kennis en expertise van Pharos ingezet in het Preventieakkoord Roken. Pharos, ANR en FNO hebben een coalitie geïnitieerd om gezamenlijk er aan bij te dragen dat Stoppen met Roken en een Rookvrije Omgeving voor álle Nederlandse burgers tot positieve resultaten leidt. Op verzoek van VWS en de Patiëntenfederatie Nederland draagt Pharos kennis aan, die betrokken partijen gebruiken bij het ontwikkelen van de plannen in het kader van het programma Uitkomstgerichte Zorg. Pharos heeft in 2019 kennis verzameld en ervaring opgedaan wat betreft het ontwikkelen van vragenlijsten die voor álle patiënten begrijpelijk en toegankelijk zijn – ook voor mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden. Dat leidt ertoe dat ook deze patiënten een kans hebben op relevante en passende behandeling die tot stand komt in een proces van Samen Beslissen.

Pharos is trots op het winnen van de prijs van Stichting ABC voor organisaties die zich inzetten voor eenvoudig taalgebruik. Taalambassadeurs – ervaringsdeskundigen- hebben deze ABC-trofee dit jaar aan Pharos uitgereikt vanwege het begrijpelijke materiaal over Diabetes voor Diabetespatiënten die moeite hebben met lezen en schrijven.

Meerjarendoel 1

Versterken van de rol van de eerste lijn in de integrale aanpak en preventie van gezondheidsverschillen.

De beoogde resultaten genoemd in ons jaarplan 2019 behorend bij dit meerjarendoel zijn behaald. Hieronder enkele highlights toegelicht.

- Samen met het programma GezondIn laat dit programma zien wat de bijdrage en de rol van professionals in de eerstelijns kan zijn in een brede integrale aanpak van gezondheidsachterstanden in de wijk, onder andere in een in 2019 ontwikkelde overzichtskaart waarin zorgverleners en managers van organisaties en zorggroepen adviezen en hulpmiddelen krijgen om *persoonsgerichte zorg voor iedereen* te faciliteren en onderdeel te maken van beleid. Voor elk thema zijn er digitale links opgenomen naar praktische tools en instrumenten die ingezet kunnen worden tijdens consultvoering door zorgverleners of bestuurders van organisaties. Deze 'menukaart' is verspreid onder alle 1500 deelnemers van het jaarlijkse NHG congres.
- Samen met Vilans, GGD Gelderland-Zuid, taalambassadeurs en zorgprofessionals is een gesprekskaart gemaakt waarmee professionals en patiënten in gesprek kunnen gaan over wat voor patiënten in hun leven van belang is. De kaart ondersteunt de patiënt bij het nemen van regie in het consult. De kaart is door professionals enthousiast ontvangen en ruim 800 keer gedownload.
- In samenwerking met InEen, de koepelorganisatie van zorggroepen en gezondheidszorgcentra, zijn een webinar én een presentatie verzorgd voor kwaliteitsmedewerkers van deze organisaties over persoonsgerichte zorg voor mensen met complexe problemen én zijn kwaliteitsindicatoren benoemd voor goede zorg aan deze groepen. Hiermee zijn zorggroepen ondersteund om in hun kwaliteitsbeleid rekening te houden met gezondheidsverschillen.
- Samen met het programma GezondIn hebben collega's uit dit programma kennis uit wetenschap en praktijk ingebracht in een RIVM rapport over werkzame elementen van de gecombineerde leefstijlinterventies op de essentiële elementen die van belang zijn om de GLI toegankelijk en effectief te maken voor inwoners met lagere opleiding, laag inkomen en veelal beperktere gezondheidsvaardigheden. Middels een kwalitatief onderzoek hebben we ervaringen met de GLI onder zowel deelnemers als leefstijlcoaches in verschillende regio's opgehaald en op basis daarvan aanbevelingen geformuleerd voor verbetering van de leefstijlprogramma's met speciale aandacht voor inwoners met een combinatie aan problemen of met een migratie achtergrond. Resultaten zijn gedeeld met Menzis en betrokkenen bij de uitvoering van de leefstijlinterventie Cool in andere regio's.

- In 2019 zijn we gestart met het uitbouwen en delen van kennis over een integrale wijkaanpak Rookvrije Omgeving en Stoppen met Roken voor Iedereen. 1100 zorgprofessionals (800 fysiotherapeuten, 140 verslavingsartsen, 65 verpleegkundigen, 40 praktijkondersteuners in opleiding, 15 huisartsen, 5 kinderartsen, 10 gynaecologen/verloskundigen en 12 projectleiders in welzijnswerk) en 5 vertegenwoordigers van bouwbedrijven) zijn via lezingen en workshops geïnformeerd over wat er nodig is om ook mensen met een lagere sociaaleconomische positie te ondersteunen bij stoppen met roken. We zijn in gesprek gegaan en hebben kennis gedeeld met 120 mensen met een praktische opleiding (45 Marokkaanse jongeren, samen met de Iman, 9 buurtsportcoaches en 70 beheerders van buurtcentra, speeltuinen en sportcomplexen) en vijf vertegenwoordigers van bouwbedrijven over het waarom van een rookvrije samenleving. Op basis van de kennis en ervaring die is opgedaan in deze bijeenkomsten heeft Pharos de training 'Rookvrij, hoe pak je het aan?' ontwikkeld voor handhavers van een rookvrij beleid in wijken of bedrijven met veel laagopgeleide bewoners/ medewerkers. Pharos heeft de training 'Zorg in Eigen Hand' doorontwikkeld voor Stoppen met Rokencoaches zodat zij persoonsgericht leren communiceren.

Beheerder wijkcentrum na training 'Handhaven rookvrije omgeving': "ik heb veel geleerd over de nadelen van roken, meerroken en derdehands rook. Ik wist veel niet. Het werd rustig uitgelegd en ik kon alles vragen. Ik begrijp nu beter waarom we ons wijkcentrum rookvrij houden".

Buurtsportcoach na workshop voor jongeren: "veel van onze jongeren roken of gebruiken waterpijp, maar zwijgen hierover, het mag niet van het geloof. Na jouw workshop lagen er veel sigaretten in de prullenbak".

Verloskundige na workshop: "een heel inspirerend verhaal over hoe we kwetsbare (aanstaande) ouders wel kunnen helpen om te stoppen met roken".

Meerjarendoel 2

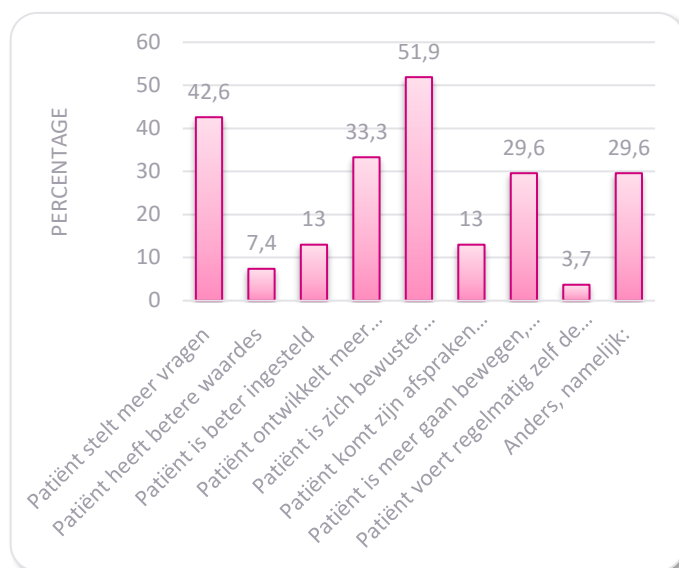
Stimuleren dat de effectiviteit van zorg rondom chronische aandoeningen bij laagopgeleide en migrantenpatiënten vergroot wordt en zelfmanagement en therapietrouw versterkt worden waardoor uitkomsten van behandeling bij deze groepen verbeteren.

De beoogde resultaten genoemd in ons jaarplan 2019 behorend bij dit meerjarendoel zijn behaald. Hieronder worden enkele resultaten toegelicht.

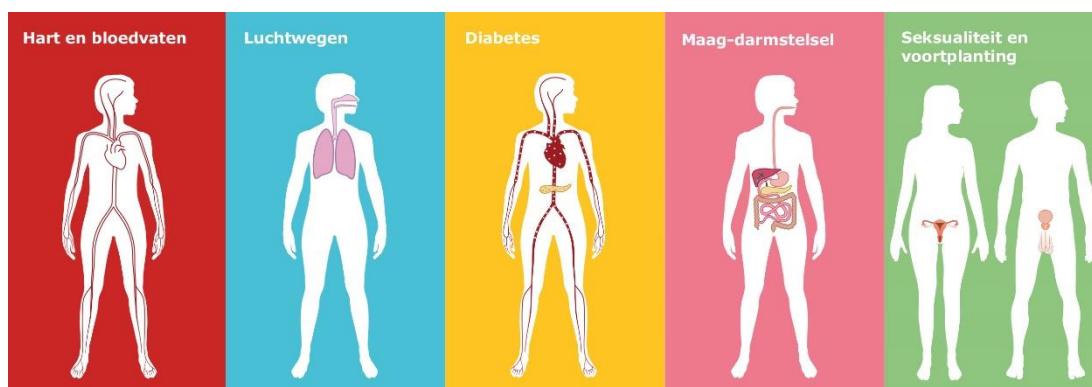
2.1 Ondersteuning zelfmanagement en versterken therapietrouw bij chronische aandoeningen

- In 2017 hebben we de methodiek 'Ik heb diabetes, wat kan ik doen?' ontwikkeld en verspreid, met name onder zorgprofessionals in de eerste lijn. In 2018 is deze methodiek opgenomen in de interventiedatabase van het Centrum Gezond Leven (RIVM) en erkend als 'goed onderbouwd'. In 2019 hebben we onder de gebruikers een nieuwe evaluatie gehouden en geleerde lessen opgehaald en gedeeld met het CGL en thema-instituten. Daarnaast zijn er verdiepende interviews gehouden met zorgverleners.

Gebruikers waarderen het handboek omdat het aansluit bij laaggeletterde patiënten, maar ook bij andere patiënten die behoefte hebben aan eenvoudige uitleg over diabetes. Professionals merken toegenomen vaardigheden bij diabetespatiënten na het gebruik in consulten. Patiënten stellen meer vragen, zijn beter voorbereid op het consult en zijn zich bewuster van de positieve invloed van meer bewegen en gezonder eten op de gezondheid. In 2019 zijn we samen met de Nederlandse Diabetes Federatie (NDF) en de Diabeteskamer van internisten gestart met het onder de aandacht brengen van de methodiek bij de diabetespoli in de tweede lijn, onder andere door het handboek op te nemen in de Siilo app (voor zorgverleners). Het boek is al meer dan 5000 keer op verzoek verspreid en in 2019 2.700 keer gedownload.

- In een intensieve samenwerking met het Longfonds, en samen met partners in de longzorg, is in 2018 het handboek 'Ik heb COPD, wat kan ik doen?' in concept uitgebracht ter optimalisering van het longconsult voor laaggeletterde patiënten. In zeven pilotpraktijken is het handboek gedurende een aantal maanden gebruikt bij de zorg aan laaggeletterde COPD-patiënten. In 2019 was de eerste druk (1500 ex) binnen drie maanden door professionals opgevraagd en hebben Pharos en Longfonds een tweede druk uit moeten brengen om aan de vraag te kunnen voldoen. Het boek is meer dan 2000 keer gedownload. Ook professionals in de tweede lijn benutten de kennis en informatie. Zo is Isala Ziekenhuis in vier vestigingen gestart met gebruik van het handboek en met eigen monitoring van het effect van het gebruik op professionals en patiënten.
- Op BegrijpJelichaam.nl vinden professionals praktisch voorlichtingsmateriaal dat ondersteunend is in het consult. Bezoekersaantallen van de per 1 april 2016 online gekomen site zijn gestegen van 4.879 in 2016 naar 6.960 in 2017 tot 7.728 in 2018 en 11.907 in 2019. Pharos is erg trots dat de site steeds beter gevonden wordt. In 2019 zijn de voorbereidingen getroffen voor uitbreiding van de site met het thema kanker- in 2020 gaat www.begrijpJelichaam.nl aangevuld worden met dit thema voor negen verschillende oncologische aandoeningen. We doen dat altijd samen met professionals en vertegenwoordigers van patiënten.

- In 2019 hebben we onder beleidsmakers en professionals in de GGZ verkend wat zij van belang vinden in het persoonsgerichte werken voor mensen met achterliggende sociale en financiële problemen. Zij geven aan dat daar op dit moment in opleiding en uitvoering te weinig aandacht voor is. Een ander belangrijk signaal uit deze eerste verkenning is dat in huidige leefstijlinterventies nauwelijks aandacht is voor psychische klachten (zoals slaapproblemen en chronische stress) die voortkomen uit achterliggende sociale problemen en vaak een belemmering vormen om mee te doen of het programma effectief te laten zijn. In 2020 brengen we kennis en informatie voor professionals samen en werken we aan ondersteuning, onder andere in het regionale Utrechtse kennisnetwerk Psychische problemen in achterstandswijken. In het vijfjarige project 'Chronische Stress in de wijk' (gefinancierd door ZonMw en het Utrechts Fonds Achterstandswijken met deelfinanciering door VWS) is samen met buurtbewoners in kaart gebracht wat voor hen de oorzaken van chronische stress zijn, welke coping mechanismen zij hanteren en welke verbeterpunten in de zorg zij zien.
- Op verzoek van de Nederlandse Federatie van Kankerpatiëntenorganisaties hebben we kennis en informatie gedeeld met vertegenwoordigers van 12 kankerpatiëntenorganisaties over begrijpelijke patiëntenvoorlichting over diagnose en behandeling. Naar aanleiding daarvan is samen met het NFK en met middelen van Patiëntenfederatie Nederland (en gedeeltelijke financiering door VWS) een project gestart waarin gewerkt wordt aan consult-ondersteunend materiaal (praatkaarten) voor de betreffende oncologische aandoeningen én een methodiekbeschrijving voor patiëntenorganisaties, op basis waarvan zij zelf aan de slag kunnen met het ontwikkelen en testen van begrijpelijk materiaal. Dit materiaal gaat ingebracht worden in www.begrijpelichaam.nl. Kennis en informatie over het inzetten van beeldmateriaal tijdens het consult is gedeeld met 60 oncologisch verpleegkundigen in het UMCG.

Quote van een bestuurder van een kankerpatiëntenorganisatie:

"We weten dat onze informatie voor veel patiënten te ingewikkeld is- we zijn erg blij dat jullie ons ondersteunen hoe we dit in de toekomst beter kunnen doen".

2.2 Effectievere palliatieve zorg voor migranten en mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden

- In het vierjarige project 'Goed Begrepen' (grotendeels gefinancierd vanuit het ZonMw programma Palliantie) hebben we dit jaar onder andere een e-learning voor medisch specialisten en verpleegkundigen over begrijpelijke communicatie en Samen Beslissen gemaakt.

Meerjarendoel 3

De bestaande kennis over preventie en zorg aan laagopgeleiden en migranten beschikbaar stellen ten behoeve van zorgstandaarden, richtlijnen, opleidingen en andere kwaliteits- en veiligheidsinstrumenten.

De beoogde resultaten genoemd in ons jaarplan 2019 behorend bij dit meerjarendoel zijn behaald. Hieronder een selectie van de behaalde resultaten.

Implementatie, overdracht en borging kennis huisartsen en apothekers

- Samen met regionale ondersteuningsorganisaties, huisartsenopleidingen en zorggroepen (onder andere in Zoetermeer, Rotterdam-Zuid, Zuid-Oost Brabant en Amsterdam) heeft Pharos in 2019 regionale geaccrediteerde studiedagen en symposia verzorgd voor huisartsen en praktijkondersteuners.
- In 2019 nam Pharos deel aan de NHG congrescommissie van het jaarlijkse congres en verzorgde onder andere een semi-plenaire sessie (1600 huisartsen) over persoonsgerichte zorg en begrijpelijke, positief ondersteunende communicatie.

- In 2019 is met het NHG ook samengewerkt aan doorontwikkeling van onderdelen van thuisarts.nl (de publieksvoorlichtingssite van het NHG/ huisartsen en inmiddels ook gebruikt door de Federatie Medisch Specialisten). Het thuisarts team is verder aan de slag gegaan met hun website zodat deze toegankelijk en begrijpelijk wordt voor een grotere groep mensen.
- Evenals in voorgaande jaren is in 2019 de website www.huisarts-migrant.nl actueel gehouden en gebruikt door huisartsen en andere professionals om kennis te vinden over goede zorg aan migranten. In 2019 heeft de redactieraad besloten om de bruikbaarheid van de informatie op de site voor praktijkondersteuners te verbeteren in nauwe samenwerking met praktijkondersteuners. De informatie op de site wordt daarmee voor praktijkondersteuners bruikbaar. 46.382 Bezoekers hebben de site bezocht in 2019, wat wederom een lichte stijging is ten opzichte van voorgaande jaren. We zijn een samenwerking gestart met het platform Artsportaal zodat de kennis en informatie door een nog grotere groep artsen gevonden en gebruikt wordt.

Pharos heeft onderzoek gedaan naar het gebruik van Thuisarts.nl bij laaggeletterden. Op basis daarvan zijn enkele aanpassingen gedaan, zoals:

- Het menukopje 'Verschijnselen' is veranderd in 'Wat merk ik'
- Bestaande teksten worden zo veel mogelijk verbeterd en begrijpelijker gemaakt voor laaggeletterden (eenvoudigere woorden, kortere zinnen)
- Er worden meer afbeeldingen en films geproduceerd voor audiovisuele ondersteuning

Uit een Nieuwsbrief van Thuisarts.nl september 2019

<https://www.nhg.org/actueel/nieuws/verbeteringen-thuisartsnl>

- Eind 2018 werd het Netwerk Patiënteninformatie (NPI) opgericht, een initiatief van VWS, CBG, KNMP (apotheek.nl), NHG (thuisarts.nl), Bijwerkingencentrum Lareb en de adviespartijen Nivel, Patiëntenfederatie Nederland en Pharos. Dit netwerk heeft in 2019 gewerkt aan begrijpelijke informatie over medicijnen en aan onderlinge doorverwijzingen tussen de vier websites. In het verlengde daarvan heeft Pharos, in opdracht van het CBG, een lijst met 530 veelvoorkomende woorden uit bijsluiters herschreven en getest. In 2019 kwam het resultaat - een lijst met patiëntvriendelijke termen voor bijsluiters en veelvoorkomende instructies rond rijvaardigheid, borstvoeding, zwangerschap en medicijn vergeten in te nemen - beschikbaar. De lijst en de instructies worden door betrokken partijen aanbevolen aan alle farmaceuten die bijsluiters schrijven voor de Nederlandse markt. Daarmee wordt mogelijk een groot aantal bijsluiters begrijpelijk voor een grotere groep mensen. Bijkomend resultaat in 2019: publieksvoorlichtingssites thuisarts.nl en apotheek.nl benutten deze lijst en overtuigen andere partners (RIVM, FMS) om deze te benutten.
- Begin 2019 verscheen een special over Gezondheidsverschillen van het vaktijdschrift voor huisartsen Bijblijven, met vijf artikelen vanuit het programma Preventie en Zorg. Naast deze vijf artikelen is er kennis gedeeld in zes wetenschappelijke publicaties in internationale tijdschriften en in 15 artikelen in overige vaktijdschriften. In één vakboek voor zorgprofessionals is een hoofdstuk geschreven over Armoede en Gezondheid ter ondersteuning van de deskundigheidsbevordering.

Kennis ingebracht in zorgstandaarden, richtlijnen en (digitale) kennispleinen

- In 2019 is kennis van Pharos ingebracht bij de ontwikkeling van de NHG-standaarden/richtlijnen 'Angina pectoris', 'Anticonceptie', 'Astma', 'Dementie', 'Hoofdpijn', 'Overgang', 'Pijn', 'Schouderklachten' en 'Urineweginfectie'. Pharos heeft kennis ingebracht bij de ontwikkeling van de kaders voor het Farmacotherapeutisch overleg over CVRM bij migranten en over Depressie bij migranten. Integraal Kankercentrum Nederland (IKNL) heeft van Pharos kennis en informatie ontvangen om te gebruiken bij het ondersteunen van professionals bij het geven van goede zorg aan COPD patiënten in de palliatieve fase.

Bij- en nascholingen voor zorgprofessionals en kennis beschikbaar voor zorgopleidingen

- Er is samenwerking met onderwijsplatforms in de palliatieve zorg zoals Edupal (voor mbo en hbo) en Pasemeco (voor initiële geneeskundeopleiding) en beide 'toolkits' voor het onderwijs aan zorgprofessionals ontsluiten kennis en informatie van Pharos over palliatieve zorg aan migranten.

- Pharos heeft in 2019 in samenwerking met Amsterdam UMC en de Nederlandse Federatie Kankerpatiëntenorganisaties een e-learning over gedeelde besluitvorming met patiënten met beperkte gezondheidsvaardigheden gemaakt, als onderdeel van een reeks van NFK-e-learningen over Samen Beslissen.
- Op verzoek verzorgde Pharos lezingen, presentaties en workshops voor meer dan 3000 professionals, beleidsmakers, onderzoekers en bestuurders in de eerstelijns, in de tweede lijn en in het sociale domein. Pharos is gevraagd om kennis te delen op landelijke bijeenkomsten van onder andere NHG, RVS, SGB, KNMG, RMO, Internistendagen Maastricht en Sociaal Cultureel Planbureau.

(Inter)nationale kennisuitwisseling

- Tijdens de WONCA Europe conference in Bratislava in 2019 is kennis gedeeld over migrant care, advocacy en equity. Tijdens de jaarlijkse EFPC (European Forum for Primary Care) conferentie in Nanterre is kennis gedeeld en zijn invalshoeken aangescherpt betreffende de implicaties voor politiek, organisaties en professionals van de WHO - Astana verklaring "health for all". Pharos-collega Prof. Maria van den Muijsenbergh is verkozen tot lid van de advisory group van de EFPC en versterkt de aandacht voor het thema SEGV in dit platform. Tijdens de NAPCRG (the North American Primary Care Research Group) in Toronto zijn kennis en methoden uitgewisseld ter versterking van het doen van inclusief onderzoek, onderzoek waarbij de perspectieven van alle burgers worden meegenomen.
- Internationale onderzoekssamenwerking vond plaats op het gebied van migrantenzorg en sociale inclusie, integrale zorg met Liverpool UK, Sheffield UK, Manchester UK, Limerick Ierland, Kansas USA, Athene, Creta en Gent België.
- Pharos heeft kennis over het rekening houden met gezondheidsvaardigheden gedeeld op de European Health Literacy Conference in Dublin over het samenwerken met patiënten en zorgverleners middels de methode van Participatory Action and Learning (PLA) en over de resultaten van de ontwikkeling en inzet van begrijpelijke voorlichting over diabetes. Na afloop van deze conferentie zijn de lessen en goede voorbeelden uit andere Europese landen in Nederland gedeeld tijdens een netwerkbijeenkomst van de Alliantie Gezondheidsvaardigheden.
- In 2019 is het belang van inclusief onderzoek en de aanwezige kennis en informatie door Pharos geagendeerd bij en gedeeld met onderzoekers en onderzoeksfinanciers. Onder andere door een eerste werkconferentie over dit onderwerp met alle partijen die betrokken zijn bij ouderonderzoek. Op dit thema wordt samengewerkt met de onderzoeksgroep Gezondheid voor mensen met verstandelijke beperkingen van het Radboudumc en het RUNOMI, Radboud University Network on Migrant Inclusion. Op verzoek van onderzoekers

heeft Pharos diverse vragenlijsten 'hertaald' tot een begrijpelijke versie voor mensen die moeite hebben met lezen en schrijven. Het werken aan en delen van kennis over begrijpelijke en toegankelijke vragenlijsten is met name van belang in het kader van het verzamelen van uitkomstgerichte patiëntinformatie en daarmee Samen Beslissen over een passende behandeling voor iedereen.

- Zo zijn professionals in de longzorg door Pharos ondersteund bij het hertalen van de Clinical COPD Questionnaire (CCQ), een korte gezondheidsvragenlijst voor álle patiënten met COPD, longemfyseem of chronische bronchitis. Deze vragenlijst is onderdeel van de ziekteelastmeter en een belangrijk instrument bij persoonsgerichte zorg. Twee taalambassadeurs hebben de CCQ projectgroep (waarin de ontwikkelaars, het NHG en de kaderhuisartsen Astma en COPD) laten ervaren hoe ingewikkeld deze vragenlijst voor hen is. In 2020 gaan aanvullende afbeeldingen ontwikkeld worden door de projectgroep zodat de vragenlijst nóg duidelijker wordt.
- Samen met taalambassadeurs, ROC, artsen, arts-onderzoekers en communicatiemedewerker van Maxima MC (Veldhoven) zijn de vragenlijsten over kwaliteit van leven bij het zorgpad darmkanker vereenvoudigd. Voor deze hertaling hebben we bij de Onco Care Challenge 2019 van Sanofi de tweede prijs behaald. De prijsuitreiking was een goed moment om onder communicatiemedewerkers en onderzoekers in ziekenhuizen het belang van 'Duidelijke taal voor iedereen' onder de aandacht te brengen!

Actuele zaken en beleidsadvisering

Naast de hierboven genoemde beoogde resultaten heeft Pharos in 2019 ook bijgedragen aan:

- Op verzoek van ambtenaren, professionals, wetenschappers, kennisinstituten en beleidsmakers heeft Pharos breed kennis en expertise ingebracht over gezondheidsverschillen en het rekening houden met gezondheidsvaardigheden. Dit gebeurde regelmatig in nauwe samenwerking met de taalambassadeurs van Stichting ABC. In 2019 zijn er meer vragen vanuit ziekenhuizen gekomen om mee te denken en zo een impuls te geven aan hun beleid en activiteiten gericht op vergroten toegankelijkheid en begrijpelijkheid van de zorg.
- Met de beschikbare kennis en informatie heeft het Deventer Ziekenhuis besloten om ziekenhuisbreed al het personeel te trainen in communicatie die rekening houdt met laaggeletterdheid en beperkte gezondheidsvaardigheden en voelt de Cliëntenraad van Meander MC in Amersfoort zich gesteund met kennis en informatie bij hun rol in het ziekenhuis. Vanwege al deze verzoeken om kennis en informatie is eind 2019 onder de vlag van de Alliantie Gezondheidsvaardigheden een werkgroep ziekenhuizen gestart. Hier kunnen verschillende ziekenhuizen kennis en ervaring delen én hun aanvullende behoefte aan kennis en informatie expliciteren.

- Ook andere organisaties hebben geprofiteerd van de door Pharos ontwikkelde kennis op het gebied van eenvoudig schrijven en begrijpelijk communiceren. Deze kennis is gedeeld met onder andere het communicatieteam van de Nederlandse Transplantatie Stichting, het communicatieteam van Kanker.nl en de KWF Werkgemeenschap Psychosociale oncologie.

4. Gezond opgroeien

Pharos wil dat alle kinderen gelijke kansen hebben om gezond op te groeien, ook kinderen in kwetsbare gezinnen. Deze kansenongelijkheid is hardnekkig en daarom zetten we in op een duurzame en integrale aanpak van deze verschillen. Pharos heeft in 2019 weer een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan dit taaie maatschappelijke vraagstuk. Dat deden we met één been in de wetenschap en één been in de praktijk, op basis van de vragen in het veld en altijd samen met de doelgroep én de professionals.

Het landelijk actieprogramma Kansrijke Start van minister Hugo de Jonge, dat in 2019 is gestart, heeft enorm veel gedaan voor de agendering van het belang van de eerste 1000 dagen. Hierdoor kon Pharos haar specifieke kennis over het bereiken en beter ondersteunen van mensen in een kwetsbare situatie efficiënter en breder inzetten. We zijn trots te hebben mogen bijdragen aan de totstandkoming en de kick off van het landelijk actieprogramma en zien de vraag naar onze kennis, materialen en symposia toenemen. De samenwerkingen hierin met partners als CPZ, NCJ, TNO en initiatieven als de 'Gezonde Kinderopvang' zijn essentieel om onze kennis over het belang van een integrale aanpak, die rekening houdt met dieperliggende oorzaken van ongezondheid (o.a. roken, voeding, bewegen) te verspreiden en te borgen.

In 2019 werkten we in een doorlopende lijn (vanaf de geboorte) aan het welbevinden van kinderen in kwetsbare situaties, onder andere via de Gezonde Kinderopvang en de Gezonde School. Dankzij het fonds Porticus hebben we in 2019 extra inspanningen kunnen doen om het welbevinden van vluchtelingenkinderen op school te versterken. Vanuit onze landelijke rol (samen met het Trimbos-instituut) hebben wij op het thema welbevinden in 2019 de tijdelijke impuls ook voor de komende periode duurzaam geborgd in de reguliere ondersteuningsstructuur van de scholen: de Gezonde School met haar Gezonde-School-adviseurs.

Binnen de jeugdhulp blijft de aandacht voor begrijpelijke communicatie groeien. In 2019 hebben we specifiek ingezet op de jeugdgezondheidszorg, jeugd GGZ en het integraal werken aan welbevinden van kinderen. Het gaat hier met name om het betrekken van de gemeente, de wijk en de lokale zorgprofessionals bij het welbevinden van kinderen op school. Zo is kennis over beeldverhalen verdiept door de praktijksituatie van de professionals te onderzoeken. Pharos heeft hierin een unieke en leidende positie waarin we steeds vaker samenwerken met uitvoerende organisaties en kennisinstituten zoals het NJI dat nu opvoedinformatie beheert. Op het thema meest kwetsbare kinderen kijken we terug op een succesvol symposium over vluchtelingenkinderen en het belang van afstemming op dit thema via het AMV platform. Daarnaast blijven we scherp reageren op binnenkomende signalen, zoals over de kwetsbare positie van kinderen van Bulgaarse arbeidsmigranten.

Meerjarendoel 1 Gezonde Start voor ieder kind: integrale aanpak eerste 1000 dagen

Stimuleren dat gezondheidsverschillen vroegtijdig worden voorkomen door het versterken van een gezonde start van kinderen.

De onder dit meerjarendoel beschreven activiteiten zijn behaald. Hieronder enkele voorbeelden van onze manier van werken.

- Pharos heeft haar kennis goed kunnen delen met professionals in de zorg voor de jeugd en de geboorteketen. Dit deden we bijvoorbeeld door inhoudelijk met workshops bij te dragen aan de landelijke conferentie Kansrijke Start, het implementeren van onze kennis in de VoorZorg methodiek, bijdragen aan het agenderend platform 'Gezonde, veilige en kansrijke start' en het concretiseren en verspreiden van onze kennis. Een praktisch voorbeeld is het [beeldverhaal](#) over de hechting met je kindje dat we samen met professionals en de doelgroep hebben ontwikkeld. In het verhaal is Zora zwanger van haar eerste kindje maar ze kan daar niet echt van genieten. Zora leert wat ze kan doen om een goede hechting tussen haar en haar (ongeboren) kind tot stand te brengen. We hebben hierin ook expliciet aandacht besteed aan de rol van de vader. Binnen enkele weken was dit ingesproken beeldverhaal op YouTube meer dan 5000 keer bekeken.
- Gezien de focus op het integrale karakter van Kansrijke Start hebben we onze doelstellingen op het thema 'inclusieve JGZ' verbreed naar het thema 'inclusieve 1000 dagen'. We werken dus, naast onze samenwerking met het Nederlands Centrum Jeugdgezondheidszorg (NCJ), nu ook intensief samen met het College Perinatale Zorg en TNO.
- Een mooi resultaat van die samenwerking is het door Pharos georganiseerde symposium "*Sensitieve zorg voor alle gezinnen tijdens de eerste 1000 dagen. Hoe doen we het?*". Samen met NCJ, TNO, CPZ en uitvoerende organisaties (Geboortezorg Eigenwijs, Al Amal, VoorZorg en Stichting Centering) bouwden we samen met de professionals uit diverse beroepsgroepen aan kennis over sensitief werken bij professionals. Sensitief werken combineert de principes van infant mental health, de kennis over het bereiken van kwetsbare groepen en het belang van een community gerichte aanpak. Het is dé manier om te komen tot een inclusieve JGZ en inclusieve geboortezorg, waarbij kwetsbare groepen beter worden bereikt en effectiever worden geholpen.
- In samenwerking met het programma Asielzoekers en Vluchtelingen hebben we aandacht besteed aan de extra aandacht die vrouwen (en hun partner) met een vluchtgeschiedenis

nodig hebben rondom de geboorte. We organiseerden op dit thema een workshop over de speciale Centering Pregnancy groepen voor Eritrese vrouwen. Het symposium was overvraagd en werd hooggewaardeerd. Daarom organiseren we in 2020 opnieuw een symposium op dit thema.

- Op het thema ‘rookvrij geboren’ hebben we onderzoek gedaan onder laagopgeleide moeders die hebben deelgenomen aan het PROMISE onderzoek over hun ervaring met voorlichting via beeldverhalen. Tevens hebben we een handleiding voor professionals gemaakt, om het gebruik van beeldverhalen te stimuleren. Daarnaast hebben we de e-learning Rookvrije Start uitgebreid met de thema's lage ses, laaggeletterdheid en beperkte gezondheidsvaardigheden. Professionals kunnen via filmpjes zelf oefenen met gespreksvoering. De e-learning Rookvrije Start doet het heel goed onder verloskundigen en kraamverzorgenden. Meer dan 2500 professionals hebben de e-learning gedaan.

Meerjarendoel 2 Welbevinden: positieve stimulering sociaal emotionele ontwikkeling

Stimuleren dat de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in het onderwijs structureel en op onderbouwde wijze aandacht krijgt, aansluitend op en in het verlengde van de Gezonde School-aanpak. Dit meerjarendoel wordt grotendeels gefinancierd door de directie Jeugd van VWS.

De onder dit meerjarendoel beschreven activiteiten zijn behaald.

- Kennis op het thema welbevinden is gedeeld via www.welbevindenopschool.nl, via inspiratiesessies op de Voor de jeugd dag en de landelijke studiedag Gezonde school, regionale sessies in Friesland, Vlissingen en Delft en trainingen voor Gezonde Schooladviseurs. We bereikten hiermee meer dan 800 professionals uit het veld van onderwijs en zorg op het thema Welbevinden op School.
- Het delen van de kennis op het thema vluchtelingenkinderen heeft in 2019 een enorme vlucht genomen. Omdat Nederland voorloopt op dit thema is er veel interesse om internationaal samen te werken. We doen dat vanuit Refugees Well School met de landen België, Engeland, Zweden, Noorwegen, Finland en Denemarken waar de methoden Wereldreizigers en Welkom op School zijn vertaald en geïmplementeerd.
- Via fonds Porticus heeft Pharos 9 pilots op kunnen starten op scholen met veel vluchtelingenkinderen. In deze pilots krijgen de kinderen, ouders, leerkrachten en gemeentelijke zorgprofessionals een stem via participatief onderzoek. Zo helpen we de school samen te bepalen wat er nodig is om het welbevinden te versterken. Al deze kennis bundelen we en dragen we over aan de Gezonde Schooladviseurs (GSA's).
- In 2019 is ook hard gewerkt aan de integrale aanpak in de wijk. Een mooi voorbeeld is de manier waarop de GSA's in Friesland het thema welbevinden omarmen. In 2019 organiseerden we vier startbijeenkomsten voor GSA's zodat zij in het schooljaar 2019-2020 activiteiten kunnen uitvoeren op één of meerdere scholen in de deelnemende gemeenten. De invulling van "Welbevinden op school" kreeg aandacht op diverse niveaus: binnen het volksgezondheidsbeleid, het onderwijs, de wijkteams en in de jeugdzorg. Een manier van

werken die past binnen de integrale aanpak gezondheidsverschillen vanuit GezondIn. Vanuit GGD Friesland deden vijf GSA's mee: een enthousiaste groep die elkaar stimuleert en adviseert en gezamenlijk optrekt.

Meerjarendoel 3 Toegankelijkheid en Kwaliteit van Jeugdhulp

Stimuleren dat de toegankelijkheid en kwaliteit van jeugdhulp wordt versterkt voor migranten, vluchtelingen en gezinnen met een lage ses.

De onder dit meerjarendoel beschreven activiteiten zijn behaald. Enkele mooie voorbeelden van de resultaten op dit thema:

- Om kennislacunes in het gebruik van eenvoudige communicatie bloot te leggen deed Pharos kwalitatief onderzoek onder 14 professionals die met laagopgeleide ouders werken. Enkele conclusies zijn dat zij steeds vaker foto's en tekeningen gebruiken maar niet weten of het beter werkt. Ze ontvangen het eenvoudige materiaal met enthousiasme, maar vinden het moeilijk om in de routine op te nemen. Ze weten niet waar de voorkeur van de ouders naar uitgaat (papier, YouTube, website). Ze vinden het lastig om begrijpelijk materiaal te introduceren en ouders te motiveren om hun eigen verhaal te doen. Naar aanleiding van deze resultaten gaan we in 2020 samen met professionals tips maken en verspreiden over het gebruiken van beeldmateriaal.

"Ik was eigenlijk meteen enthousiast over beeldverhalen. Dat is misschien omdat ik uit het onderwijs kom. Dan denk je van yes!, het is niet zomaar een boekje, het gaat echt om de verandering van gedrag. Iemand maakt iets mee en ontwikkelt zich. Dat is wat literatuur ook doet. Je wordt meegetrokken in een verhaal en je denkt zo kan het voor mij ook." - Coördinator gezondheidsnetwerken GGD

- Om kennis te delen organiseerden we een werksymposium beeldverhalen. Pharos ondersteunde tien organisaties bij het zelf ontwikkelen van nieuw begrijpelijk beeldmateriaal. Deze organisaties deelden hun leerervaringen met dit proces. We gingen hier ook expliciet in op de tevredenheid van de cliënten bij het gebruik van dit eenvoudige materiaal.
- Omdat de mentale druk op jongeren toeneemt was er in 2019 veel aandacht voor het thema mentale gezondheid. Pharos sluit aan op de doelstellingen zoals geformuleerd in het actieprogramma zorg voor de jeugd (VWS) en draagt bij aan initiatieven op het thema mentale gezondheid. We droegen bijvoorbeeld intensief bij aan de programma's van FNO (geestkracht) en de Samenwerkende Gezondheidsfondsen (Gezonde Generatie).

Meerjarendoel 4 Meest Kwetsbare Kinderen

Stimuleren dat er gericht aandacht wordt besteed aan de meest kwetsbare kinderen die een grote gezondheidsachterstand hebben of deze dreigen op te lopen.

De onder dit meerjarendoel beschreven activiteiten zijn behaald. Enkele mooie voorbeelden van onze manier van werken:

- Ook in 2019 was Pharos voorzitter van het landelijke AMV platform. Samen met Stichting 'Vrienden van SAMAH' hebben we drie bijeenkomsten georganiseerd, met als doel kennis te delen tussen organisaties als Nidos, COA, onderwijs voor nieuwkomers; organisaties die verantwoordelijk zijn voor de dagelijkse begeleiding van AMV en maatschappelijke organisaties als Unicef en Save the Children. Hierbij zijn ook *good practices* en behoeften opgehaald, die zijn verwerkt in infosheets, materialen voor lokale GGD'en en artikelen.
- Tijdens de volgeboekte conferentie op 11 maart met de titel 'Geen nieuws, goed nieuws?' deelden we de meest actuele kennis over het welbevinden van vluchtelingenkinderen. Twee internationale experts hielden een inleiding over hun recente onderzoek. Daarnaast waren er tien verdiepende workshops. Professionals met diverse achtergronden waren hierbij aanwezig, van kinderartsen, gezinswerkers tot leerlingbegeleiders, die allen stuk voor stuk dagelijks met jonge vluchtelingen te maken hebben. De behoefte om kennis te delen en ervaringen uit te wisselen rondom de gezondheid van vluchtelingenkinderen blijft groot en nodig.
- Naar aanleiding van zorgelijke signalen over kinderen van Bulgaarse arbeidsmigranten heeft Pharos in diverse regio's (Zaandam, Den Haag) bijgedragen aan lokale bijeenkomsten waar we gemeente, GGD, uitvoeringsorganisatie, woningbouwcorporaties en politie ondersteunden om tot een lokale aanpak te komen.

Actuele Zaken en Beleidsadvisering

Het programma Gezond Opgroeien is ook in 2019 weer veel benaderd voor advies, workshops, lezingen en het delen van kennis. Enkele voorbeelden hiervan zijn (deze zijn deels extern gefinancierd):

- Keynote “Kansrijke Start en gezondheidsverschillen” op de kick off van het ‘Lectorenplatform kwetsbare (aanstaande) gezinnen met jonge kinderen’ voor 50 lectoren/onderzoekers van hogescholen uit Nederland.
- diverse Workshops, onder andere:
 - social design workshop over gezondheidsverschillen jeugd voor de GGD Amsterdam (AAGG);
 - over Wereldreizigers (methodiek voor sociaal-emotionele ontwikkeling van vluchtelingkinderen op school) samen met Team-Up op LOWAN studiedagen voor het PO.
- Diverse Presentaties, onder andere:
 - Kansrijke Start voor het kennisnetwerk JGZ; en voor alle coördinatoren van de interventie Moeders informeren Moeders;
 - gezondheidsverschillen voor de Health Hub Utrecht; en voor het prinses Maxima Centrum.
- Internationale samenwerking:
 - Samenwerking met HIVSET België versterkt door het geven van workshop aldaar.
- Richtlijnen:
 - de JGZ richtlijnen Astma, Houding en Bewegen en Ondergewicht beoordeeld op inclusiviteit;
 - bijdrage aan interdisciplinaire richtlijn vluchtelingkinderen (in samenwerking met NVK, AJN, V&VN en anderen).
- Publicaties. Hoofdstuk over Eritrese AMV's (met Nidos en Centrum 45) gepubliceerd in ‘Unaccompanied children; from migration to integration’ (Edited by Isik Kulu-Glasgow, Monika Smit & Ibrahim Sirkeci).

5. Ouderen en gezondheid

In het maatschappelijke debat over zelfstandig en thuis oud worden en kunnen blijven meedoen is aandacht voor het bereiken van laagopgeleide ouderen belangrijk. We zien dit belang ook terug in Rijksbeleid zoals in het *Pact voor de Ouderenzorg* en het programma *Langer Thuis*. Pharos heeft zich in het programma *Ouderen en gezondheid* gericht op de gezondheid van de ouderen die in hun leven een gezondheidsachterstand hebben opgebouwd en waarbij zelfredzaamheid en zelfstandig wonen niet vanzelfsprekend zijn.

In 2019 lag de focus op adequate dementiezorg voor mensen met een migratieachtergrond, op het belang van *inclusief onderzoek en passende ondersteuning in de wijk* en op de zorgbehoefte van ouderen met een lage ses en/of migratieachtergrond. Tevens hebben we bijgedragen aan de cultuursensitiviteit van interventies op het thema eenzaamheid. Dit alles is uitgevoerd in nauwe samenwerking met de partners in de ouderenzorg zoals Vilans, Movisie en Alzheimer Nederland waarbij waar de aandacht voor kwetsbare groepen gelukkig flink is toegenomen.

Meerjarendoel 1 : Dementiezorg

Kennis en expertise inzetten om adequate dementiezorg en -ondersteuning te stimuleren voor ouderen met een lage opleiding en/of een migrantenachtergrond.

De onder dit meerjarendoel beschreven activiteiten zijn behaald. Hieronder enkele voorbeelden:

- Het zorgpad 'migranten met dementie' is ontwikkeld voor de huisartsenpraktijk. Zo maken we kennis en instrumenten op dit thema makkelijk beschikbaar voor huisarts en POH. Het zorgpad is beschikbaar via www.huisarts-migrant.nl.
- Uit een focusgroep van Dementiezorg voor Elkaar kwam naar voren dat casemanager vaak naar podcasts luisteren. De podcast 'Saziye is vergeetachtig, hoe kun jij helpen?' hebben we gemaakt voor professionals die werken met migranten met dementie en hun mantelzorgers. De podcast bevat waardevol advies en brengt beschikbare instrumenten en kennis onder de aandacht en is in de eerste paar maanden veel beluisterd en gedeeld. De podcast is onder andere gedeeld vanuit de vakgroep casemanagers Dementie van V&VN.

- Pharos heeft de onbekendheid met dementie onder ouderen met een lage ses en een migratieachtergrond in 2019 stevig geagendeerd. Materialen van Pharos over het maken van begrijpelijke informatiematerialen hebben we onder andere gedeeld via de themapagina 'Gezond ouder worden', bijdragen aan symposia en via ons reguliere netwerk. We ontwikkelden een training 'Sleutelpersonen dementie' die in 2020 wordt uitgerold. Ook hebben we een vragenlijst afgenomen waarmee het inzicht verkregen is dat 50% van de professionals moeite hebben om de zorg- of hulpvraag te herkennen. De professionals geven aan dat er weinig begrijpelijke informatie is. Met de uitkomst van dit onderzoek hebben we een infosheet opgesteld dat het belang van begrijpelijke informatie en beleid op diversiteit onderstreept. Dit is met Dementiezorg voor Elkaar onder de aandacht gebracht in het dementieveld. Voor de huisartsenpraktijk ontwikkelden we wachtkameranimaties over dementie in 4 talen.

In deze [wachtkameranimatie](#) wordt op een begrijpelijke manier symptomen van dementie getoond. Dit doen we aan de hand van het verhaal van Emina. Emina is 75. De laatste tijd gaat het niet zo goed met haar; ze doet weinig en vergeet veel. Veel gaat niet goed in en rondom het huis. Emina gaat naar de huisarts, die dementie bij haar diagnosticeert. De animatie is ondertiteld in vier talen; Nederlands, Engels, Turks en Arabisch. Het filmpje creëert bewustwording over de ziekte dementie en vertelt patiënten waar zij terecht kunnen met vragen. De animatie is naast wachtkamers (onder andere van het OLVG en de huisartspraktijken van de SAG) ook op YouTube te zien.

Ouderen in sociaal kwetsbare situaties worden in onderzoek vaak niet meegenomen. Uitkomsten van onderzoek worden toch vaak gegeneraliseerd naar de gemiddelde bevolking terwijl de mensen in sociaal kwetsbare situaties ondervetegenwoordigd blijven. De aanbevelingen uit onderzoek sluiten niet aan bij dat wat mensen in sociaal kwetsbare situaties nodig hebben. Pharos zet zich daarom in voor 'inclusief onderzoek'. Hierop hebben we een aantal concrete acties ondernomen:

- Pharos initieerde een werksymposium om inclusief dementieonderzoek in de ouderenzorg te agenderen. Samen met onderzoekers van het Erasmus MC, Radboud UMC, en de UvH zijn we in gesprek gegaan met deelnemers van ZonMw, het SCP, de CCMO en de onderzoeksafdeling van Alzheimer Nederland. In het werksymposium kregen zij handelingsperspectief op wat

werkt in het onderzoek met ouderen in sociaal kwetsbare situaties. We schreven aan een [publicatie](#) over inclusief onderzoek die in 2020 gepubliceerd is.

- We maakten in samenwerking met de doelgroep een *Beeldverhaal*. 'Sara doet mee met onderzoek' helpt onderzoekers en professionals om deze groep te informeren. Dit beeldverhaal is onder andere getest met ambassadeurs van Stichting ABC.
- Pharos nam deel aan de Alzheimer Workinggroup. Dit heeft geleid tot de publicatie van het rapport '2019 Alzheimer Europe Report: Overcoming ethical challenges affecting the involvement of people with dementia in research: recognising diversity and promoting inclusive research'. Dit is een breed en uitvoerig rapport geworden met concrete adviezen om te komen tot inclusief onderzoek op ethisch verantwoorde en respectvolle wijze. Omdat het wetenschappelijk onderzoek in Nederland niet los staat van internationale vereisten, draagt dit rapport ook bij aan de bevordering van inclusief onderzoek in Nederland.
- Met consortiumpartners Vilans, Movisie, Trimbos en het NIVEL werken we onder de noemer 'dementiezorg voor elkaar' aan een landelijk praktijkverbeterprogramma als onderdeel van het [Deltaplan Dementie](#). Het werk van Pharos richt zich op het doorsnijdende thema 'migranten met dementie en hun mantelzorgers'. We zetten ons in als één van de vijf kartrekkers en als adviseur bij vragen van samenwerkende zorg-, welzijns en gemeentelijke aanbieders van dementiezorg en -ondersteuning. Onze ondersteuning richt zich met name op het (beter) bereiken van migranten of mensen met een lage ses die dementie hebben; en de vraag hoe je zorg en ondersteuning beter op hun gezondheidsbehoeften kunt laten aansluiten.

Meerjarendoel 2 : Ouderen en lage SES

Kennis inzetten om te stimuleren dat professionals en organisaties in staat zijn om passende vormen van zorg, wonen en ondersteuning in de wijk te bieden die aansluiten bij de leefwereld en mogelijkheden van ouderen met een lage ses en/of een migrantenachtergrond.

De onder dit meerjarendoel beschreven activiteiten zijn behaald. Hieronder enkele voorbeelden van onze manier van werken.

- Pharos zette zich opnieuw in om de kennis te vergroten over hoe bestaand aanbod en nieuwe arrangementen rond wonen en zorg goed kunnen aansluiten bij het leven van migrantenouderen en hun mantelzorgers. Daartoe hebben we onder andere een expertmeeting gehouden met een zorgkantoor, de NPHF en Aedes. Deze uitwisseling draagt bij aan in gezamenlijkheid goed inspelen op de vraagstukken die er in de samenleving spelen rondom zorg, wonen en ondersteuning aan ouderen die leven in kwetsbare situaties en in het bijzonder migranten. De opgehaalde inzichten worden meegenomen in werktafels in 2020.

- Voor het RIVM / Centrum Gezond Leven maakten we een rapportage over het tegengaan van eenzaamheid onder ouderen met een lage ses en/of migratieachtergrond op basis van literatuuronderzoek, een expertraadpleging en een analyse van interventies.
- In samenwerking met Vilans werkten we aan het verbeteren van de toegankelijkheid van de ouderenzorg voor migranten. Wanneer ouderenzorg toegankelijker is en meer is afgestemd op diversiteit onder cliënten, neemt de mogelijkheid voor zelfmanagement van oudere migranten toe. Dit leidde tot gezamenlijke publicatie en een meer strategische samenwerking. Op het thema eenzaamheid agenderen we de migrantengroepen bijvoorbeeld via een publicatie op de productenpagina van www.vilans.nl.

“Één op de vier ouderen in Nederland voelt zich eenzaam. Er zijn allerlei initiatieven om eenzaamheid onder ouderen tegen te gaan. Maar slechts weinig oplossingen zijn echt geschikt voor ouderen met een lage sociaaleconomische status of een migratieachtergrond. Dat terwijl zij een hoger risico hebben op eenzaamheid”

Soukaina el Jaouhari

Actuele Zaken en Beleidsadvisering

Hierbij enkele voorbeelden van de actuele zaken en beleidsadvisering die in 2019 speelden:

- Pharos is bestuurslid van het netwerk ENIEC: European Network on Intercultural Elderly Care. De leden zijn werkzaam in de praktijk van wonen, zorg en welzijn rondom oudere migranten in verschillende Europese landen. Uitwisseling tussen de praktijken vindt hierdoor plaats waardoor kennis internationaal wordt gedeeld. In 2019 stond bij ENIEC het thema ‘dementie’ centraal. Vanuit Pharos is hierover gepresenteerd in Bristol, VK, tijdens de Annual Meeting van ENIEC, in Helsinki, Finland op een symposium georganiseerd door ETNIMU (een nieuws item hierover kwam op Nationale televisie) en vanuit Dementiezorg voor Elkaar in Narva, Estland.
- Lezing thema migrantenouderen op Praktijk- en Wetenschapsmiddag van Topcare
- Een kennisbijeenkomst op het thema “End of life care”: communicatie met migranten voor het OLVG Amsterdam
- Themabijeenkomst Cultuursensitieve zorg voor het Dementienetwerk regio Den Bosch
- Storytelling en Casuïstiekbespreking voor het Kenniscafé Migrantengroepen
- Inhoudelijke bijdrage aan het congres ‘Omgaan met onbegrepen gedrag in de ouderenzorg van CongressenMetZorg.’
- Key note speaker bij Dementie en Culturele diversiteit – Stichting Transmurale Zorg Den Haag e.o.

- Pharos nam deel een kennisatelier georganiseerd door KIS over eenzaamheid bij oudere migranten.

6. Gezondheid asielzoekers en vluchtelingen

Na de grote vluchtelingenstroom in 2015 en de nareizigers die hun familie achterna kwamen in de jaren erna, was 2019 een relatief stabiel jaar qua aantallen vluchtelingen die naar Nederland kwamen. De beschikbare kennis en instrumenten op het gebied van vluchtelingen en gezondheid is dit jaar geupdate om de zorg en begeleiding van vluchtelingen zo goed mogelijk te ondersteunen. Zo is er blijvende aandacht besteed aan psychische gezondheid en gezinshereniging en problematiek die speelt in gezinnen. Ook is er veel werk verricht in co-creatie met sleutelpersonen. De poule opgeleide sleutelpersonen is gegroeid tot 150 personen en er is veel interesse voor hun werk en kennis onder gemeenten en zorg- en welzijnsorganisaties. In 2019 hebben we meer inzage gekregen in hoe zij hun activiteiten uitvoeren en wat zij nog nodig hebben. Ook zijn we verder gegaan met activering in de opvang; in samenwerking met het COA, en met AMIF financiering, wordt het Aan de Slag programma nu uitgebreid naar alle AZC's over heel Nederland.

Gezondheid speelt een belangrijke rol bij de (arbeidsmarkt)participatie van vluchtelingen. Gezondheid is nodig om te participeren, maar andersom kan participatie van grote invloed zijn op de gezondheid. Vanaf 1 juli 2021 zal (naar verwachting) de nieuwe wet inburgering worden ingevoerd. Het nieuwe inburgeringsstelsel heeft als doel: mensen die verplicht moeten inburgeren doen snel en volwaardig mee in de maatschappij, bij voorkeur via betaald werk. De regie zal hiervoor bij de gemeente komen te liggen. Nu deze wet in de maak is, kan Pharos haar jarenlang opgebouwde kennis en ervaring vol inzetten om bij partijen het belang van gezondheid over het voetlicht te brengen en hen te ondersteunen om het doel van de nieuwe wet te laten slagen.

Meerjarendoel 1

Kennis ontwikkelen en bundelen om professionals en vrijwilligers werkzaam in de asielopvang c.q. asielketen, gezondheidszorg en in gemeenten in staat te stellen om tijdige signalering en adequate preventie, begeleiding en zorg te bieden aan asielzoekers, vluchtelingen en ongedocumenteerden.

De beoogde doelstellingen zoals genoemd in ons jaarplan zijn conform plan behaald.

Sleutelpersonen

- De vraag naar de inzet van sleutelpersonen bleef ook in 2019 onverminderd groot. De basistraining is vier keer gegeven waardoor er 40 nieuwe sleutelpersonen zijn opgeleid. Aan

het einde van 2019 is er een poule van in totaal 150 sleutelpersonen opgeleid die verbonden zijn aan verschillende maatschappelijke instellingen verspreid over het hele land.

- Reeds opgeleide sleutelpersonen hebben de mogelijkheid gekregen om met elkaar uit te wisselen tijdens twee intervisiebijeenkomsten. Daarbij is er een verdiepende bijeenkomst over opvoedondersteuning georganiseerd. Ook is er een tweedaagse training ervaringsdeskundigheid georganiseerd in samenwerking met Steunpunt GGZ Utrecht (met aanvullende financiering van ZonMw) en zijn er 18 sleutelpersonen opgeleid op het gebied van seksueel geweld in samenwerking met IOM, ARQ en Rutgers (met aanvullende financiering van de EU). Tevens zijn we in 2019 gestart om in samenwerking met Nidos en ARQ om een gezamenlijk mission statement te ontwikkelen over de inzet van sleutelpersonen. Dit willen we in 2020 breed onder de aandacht brengen.
- Om breed de kennis te verspreiden over het werken met sleutelpersonen zijn verschillende artikelen gepubliceerd met goede voorbeelden, waaronder drie interviews, en hebben we presentaties gegeven bij uiteenlopende bijeenkomsten, waaronder het Divosa Vluchtelingen congres. Ook is er een interactieve landkaart ontwikkeld waardoor de sleutelpersonen nu makkelijker vindbaar zijn. Tot slot is er een succesvolle 'maaksessie' georganiseerd in samenwerking met Open Embassy, met meer dan 80 deelnemers, de helft professionals van begeleidende organisaties en de helft sleutelpersonen. Tijdens deze maaksessie zijn concrete plannen ontwikkeld en toezeggingen gedaan om de inzet van sleutelpersonen en samenwerking met begeleidende organisaties te optimaliseren.
- Tevens zijn de maatschappelijke opbrengsten van de sleutelpersonen in kaart gebracht en breed gedeeld. Er is een verkenning gedaan onder alle sleutelpersonen naar hun werkzaamheden en ervaren toegevoegde waarde. De verkenning heeft ons veel nieuwe inzichten gegeven over hoe het werken met sleutelpersonen nog beter vorm te kunnen geven.
- Ook is er onderzocht of de samenwerking met sleutelpersonen opgenomen kan worden in de CGL database. Deze werkwijze valt echter helaas niet onder de definitie van 'interventie' en komt daarom niet in aanmerking voor de database.

Gezond In Nederland

- Ook dit jaar zijn op Facebook Arabisch en Tigrinya sprekende nieuwkomers wegwijs gemaakt in de gezondheidszorg, preventie en opvoeden in Nederland, met aanvullende financiering van stichting Dioraphte en stichting de Fundatie Santheuvel, Sobbe. In totaal zijn er 940 posts geplaatst op de drie facebookpagina's. Ook steeg het aantal volgers met 25% tot 28.000. Door slim gebruik van Facebook is een groot bereik per post mogelijk. Zo bereikte een post op Eritreeërs Gezond over spruw 18.500 mensen en een video over obstipatie meer dan 45.000 mensen.
- We stellen deze wijze van voorlichten ook beschikbaar aan andere kenniscentra en hebben nieuwe samenwerkingen opgezet en bestaande voortgezet met o.a. VluchtelingenWerk, VeiligheidNL en Thuisarts.

- Ook is ingezet op het nog verder vergroten van het gebruik door in samenwerking met partnerorganisaties mailingen te versturen aan alle azc's, verschillende GGZ instellingen en huisartsen, maatschappelijke dienstverleners en promotie tijdens bijeenkomsten en workshops. Het jaar werd feestelijk afgesloten met de toekenning van de eerste prijs van [de Bert Huiskamp AIF prijs](#) van het Agis Innovatiefonds voor dit project.

Kwetsbare groepen/Eritreeërs

- Het bestaande kennisproduct "Geef ons de tijd..." is expliciet toegespitst en van toepassing gemaakt op Eritrese statushouders. Deze nieuwe handreiking "Leven na de vlucht is zwaar ..." is afgerond.. Tevens zijn met behulp van Eritrese sleutelpersonen signalen van kindermishandeling of pedagogische onmacht bij Eritrese ouders verkend. We hebben inzicht over handelingsperspectief op dit onderwerp uitgewerkt in een artikel. Ook is er een update gemaakt van de factsheet over Eritrese vluchtelingen.
- De aanbevelingen uit de verkenning 'Eritrese vrouwen in de geboortezorg' zijn breed onder de aandacht gebracht in verschillende workshops voor meer dan 100 verpleegkundigen en geboortezorgzorgprofessionals, en online. Tevens werd er aandacht aan besteed in een groot artikel in het NRC en zijn ze onder de aandacht gebracht bij de opstartfase van het programma Kansrijke Start.
- We leverden een bijdrage aan de COA-vakdag door middel van een workshop over psychische problematiek bij Eritrese vluchtelingen.

Mentale Gezondheid

- Onze kennis over 'werken met mensen met een vluchtachtergrond' is breed beschikbaar gesteld. Zo nam Pharos deel aan de Klankbordgroep asielzoekers van de GGZ en hebben we kennis ingebracht aan het GZA voor een nieuwe preventieve methodiek die in alle AZC's wordt uitgerold. Tevens leverden we een bijdrage aan: de Commissie Ethische Dilemma's van Arq/ Centrum45, het longitudinaal onderzoek van het RIVM en aan het SCP rapport *Opnieuw beginnen* (2019). Ook werd kennis ingebracht bij verschillende symposia en congressen zoals het symposium Duurzame samenwerking in de arbeidsparticipatie van statushouders en tijdens het Voorjaarscongres Nederlandse Vereniging van Psychiatrie.
- Ook is onze kennis over mentale gezondheid verder geactualiseerd. Zo deden we een verkenning naar de ervaringen van statushouders met psychische problemen en het vragen om hulp. Tevens werden de voorlichtingsfolders "*Als je stress hebt, veel denkt en slecht slaapt...*" vertaald in het Engels, Arabisch, Tigrinya en Farsi en zijn verspreid. Tevens is er veel geactualiseerde informatie op het online Leerplatform .geplaatst.

Gezinsdynamiek

- Gezinshereniging is een grote bron van onzekerheid en zorg bij vluchtelingen. Ook na hereniging ondervinden gezinnen vaak obstakels waar begeleiding bij is gewenst. Pharos heeft haar kennis op dit gebied verder geactualiseerd. Er is een infosheet ontwikkeld met een overzicht van kennis en materialen over gezinshereniging van Pharos en partnerorganisaties. Tevens is het trainingsaanbod ondersteuning vluchtelingengezinnen vernieuwd en doorontwikkeld. Ook hierover is geactualiseerde kennis beschikbaar op het leerplatform.
- Kennis over dit thema is op verschillende podia gedeeld. Zo namen we deel aan de SOTA conferentie van SZW en J&V met een workshop over gezinshereniging en verzorgden we een workshop over de rol van onderwijs bij gezinshereniging tijdens de conferentie 'Gezinshereniging – hoe dan?' van GGD Gelderland-Zuid. Samen met GGD Gelderland Zuid, met aanvullende financiering van ZonMw, is er een handreiking en gesprekstool ontwikkeld die ingezet kan worden bij het bespreekbaar maken van gezinshereniging.
- Met name AMV zijn kwetsbaar rond gezinshereniging. In samenwerking met Programma Gezond Opgroeien is kennis verzameld over waar deze kwetsbaarheid in zit tijdens de verschillende fasen, en op welke manieren jongeren het beste ondersteund kunnen worden. Deze kennis en adviezen zijn gebundeld op de infosheet en in de artikelen, en gedeeld met partnerorganisaties als Nidos, onderwijs, Yoin/Lindhout, SAMAH en anderen in het AMV-platform en daarbuiten.
- Ook is er een overzicht gemaakt van goede voorbeelden van begeleiding in de verschillende fasen in het drieluik: 'Gezinshereniging, wat als het niet eind goed, al goed is?' over de juiste begeleiding in de verschillende fasen. Door middel van focusgroepen en kennis van andere professionals en nieuwkomers is kennis verworven over de impact van afwijzing. Dit heeft geleid tot een artikel op de website over afwijzing en tips voor begeleiding bij afwijzing.

Meerjarendoel 2

Kennisinzet om te stimuleren dat asielzoekers en verblijfsgerechtigde vluchtelingen in zowel de centrale opvang als in de gemeenten de mogelijkheid hebben om hun persoonlijke mogelijkheden optimaal te benutten en naar daadkracht bij te dragen in het kader van handhaving van gezondheid en gezond participeren.

De beoogde doelstellingen zoals genoemd in ons jaarplan 2019 zijn behaald.

Gezond participeren

- Om aan te sluiten op de actualiteit en zo effectief mogelijk kennis te delen heeft Pharos, in plaats van zelf een leerkring te organiseren, kennis ingebracht bij initiatieven en bijeenkomsten van partnerorganisaties over het belang van gezondheid bij participatie, aansluitend op de nieuwe wet inburgering. Zo hebben we input geleverd op de beleidsconsultatie, is een presentatie ontwikkeld over aanknopingspunten voor gezondheid in de nieuwe wet en hebben we kennis gedeeld bij verschillende fora over de rol van gezondheid en welzijn bij inburgering, en het belang van een persoonsgerichte benadering.

- Om gemeenten en klantmanagers met aanvullende kennis te kunnen voorzien, hebben we met Verwey Jonker samengewerkt in een onderzoek over optimale ondersteuning van statushouders met gezondheidsproblemen in het nieuwe inburgeringsstelsel. Resultaten zijn in een rapport gepubliceerd en er is een werksessie georganiseerd met 40 deelnemers, met name vanuit gemeenten en ministerie van SZW. De handreiking voor klantmanagers is nogmaals verspreid via social media, bijeenkomsten en het netwerk rond het nieuwe inburgeringsstelsel.
- De module Gezond inburgeren die is ontwikkeld in het kennisdelingsprogramma is breed gepromoot via social media en tijdens diverse bijeenkomsten. Ook is er een artikel verschenen over de module in LES, het vakblad voor NT2 docenten. Tevens hebben we een evaluatie gedaan van het gebruik en de verbetermogelijkheden. Deze toonde aan dat de module op verschillende manieren wordt ingezet en over het algemeen als zeer nuttig wordt ervaren.

Meerjarendoel 3

Kennisinzet om te stimuleren dat gemeenten, professionals en vrijwilligers beschikken over heldere informatie voor zorg, begeleiding en opvang van zieke ongedocumenteerden en weten hoe zij dit vorm kunnen geven, ook bij terugkeerttrajecten.

De beoogde doelstellingen zoals genoemd in ons jaarplan zijn conform plan behaald.

Gezondheid bij (opvang) ongedocumenteerden en terugkeerders

- Pharos heeft haar kennis op het gebied van ongedocumenteerden geactualiseerd en breed gedeeld. Zo publiceerden we het artikel: Ongedocumenteerde vreemdelingen in beeld. Wat kun je als sociaal werker betekenen? In het Vakblad Sociaal Werk en beantwoorden we gedurende het hele jaar vragen over de stagnerende zorg aan deze groep.
- In 2019 startten vijf gemeenten met pilots met de inrichting van de Landelijke Vreemdelingen Voorzieningen (LVV). Pharos is betrokken bij de evaluatie van deze pilots in opdracht van het WODC.
- Pharos faciliteert de netwerkorganisatie Lampion waarin landelijke organisaties samenwerken om informatie en advies over zorg aan illegalen te bundelen. De website van Lampion werd in 2019 meer dan 9000 keer geraadpleegd. Tevens werden er 60 vragen beantwoord over zorg aan ongedocumenteerden.

Actuele zaken en agendering

De komst van vluchtelingen naar Nederland leidt tot een permanente stroom van vragen van diverse aard. Er is vanuit het programma bijvoorbeeld bijgedragen aan:

- Kennisdeling bij strategische internationale evenementen zoals een expertmeeting bij het ministerie van Buitenlandse Zaken over psychische gezondheid, en een bijeenkomst van Cordaid over *"the promotion of mental and psycho-social health of refugees and migrants"*.
- Kennis gedeeld met medische beroepsorganisaties over het belang van goede communicatie en de inzet professionele tolken de zorg.
- Bijdragen aan (expert)bijeenkomsten van onder andere samenwerkende vermogensfondsen over trauma en vluchtelingen, van Vluchtelingenwerk over begeleiding in EBTL opvang, Ministerie van Justitie en Veiligheid over Flexibilisering Asielketen en over *"Ethische beleidsdialoog over medisch quatum bij hervestigde vluchtelingen"*.
- Input van kennis bij vragen van journalisten en media, waaronder Vrij Nederland, Volkskrant, VPRO en de NOS.
- Publicatie van artikelen in tijdschriften: *Jurisprudentie Vreemdelingenrecht, Torture en het VluchtelingenWerk Magazine*.

7. Participatie en Eigen Regie

Professionals in de uitvoering willen graag in contact komen met kwetsbare inwoners, maar weten vaak niet hoe ze dit moeten aanpakken. Voor het terugdringen van gezondheidsverschillen is het betrekken van inwoners bij (beleids)ontwikkeling immers een voorwaarde voor een succesvolle aanpak. Beleid, zorg en ondersteuning dienen immers aan te sluiten bij de vragen en behoeften van alle inwoners.

Het programma Participatie en Eigen Regie heeft zich in 2019 ingezet om de regie en handelingsmogelijkheden van laagopgeleiden en migranten ten aanzien van hun eigen gezondheid verder te versterken. We hebben professionals in beleid, zorg en ondersteuning actief bij dit vraagstuk ondersteund, onder andere met praktische handvatten en goede voorbeelden. Binnen het Programma Participatie en Eigen Regie is in 2019 middels een drietal deelprogramma's inzet gepleegd, te weten Inwoners in de Hoofdrol, Gezondheidsvaardigheden & Laaggeletterdheid en eHealth4all.

A. Deelprogramma Inwoner in de hoofdrol

Om tot goede oplossingen te komen, is het cruciaal om te luisteren naar én samen te werken met de mensen om wie het gaat. Het is een van de negen principes voor een succesvolle strategie om gezondheidsverschillen duurzaam aan te pakken. Participatie bij de ontwikkeling van beleid en interventies is dan ook een breed gedragen uitgangspunt in de samenleving.

Voor sommige kwetsbare groepen moeten we meer doen om ze te bereiken en te betrekken en ervoor te zorgen dat ook hun stem, belang en kennis een plek krijgt. Het is belangrijk om rekening te houden met beperkte gezondheidsvaardigheden, taalachterstand en lagere digitale vaardigheden.

Het is voor veel organisaties niet vanzelfsprekend dat zij mensen met een laag opleidingsniveau, weinig inkomen of een migratieachtergrond weten te bereiken en te betrekken bij beleids- en interventieontwikkeling. De vragen aan Pharos nemen toe en kwamen vanuit gemeenten, maar ook vanuit organisaties in preventie en zorg.

Inmiddels weten ook onderzoeksinstituten ons te vinden: hoe kunnen wij onze onderzoeken inclusiever maken zodat wij ook mensen met een lage ses en/of migratieachtergrond meenemen? Ook financiers, zoals ZonMw namen we mee om zo bij te dragen aan de totstandkoming van calls waarbij onderzoekers de extra tijd en middelen die nodig zijn voor inclusief onderzoek kunnen opnemen in aanvragen.

We bundelden kennis en praktijkervaring uit alle Pharos programma's in de whitepaper 'Samenwerken met de mensen om wie het gaat'. De opgedane kennis op het gebied van bijvoorbeeld participatief onderzoek, de community-based aanpak en de goede voorbeelden uit de eigen ervaringen en aanpakken van Pharos zijn erin opgenomen. Zo passeren onze samenwerking met Stichting ABC en de sleutelpersonen gezondheid statushouders de revue. De publicatie onderbouwt onze werkwijze en inspireert verschillende stakeholders.

Meerjarendoel

Het deelprogramma Bereiken en Betrekken zet de komende jaren haar kennis in om te stimuleren dat laagopgeleiden en migranten door gemeentes betrokken worden bij het ontwerp en de uitvoering van de lokale aanpak van gezondheidsachterstanden.

De beoogde doelstellingen zoals genoemd in ons jaarplan 2019 zijn behaald. We noemen hieronder een aantal voorbeelden:

- Pharos maakte in samenwerking met FNO een podcastreeks over bereiken en betrekken van kwetsbare inwoners. We gingen daarvoor in gesprek met wijkwerkers, onderzoekers, beleidsmedewerkers en inwoners vanuit een drietal verschillende lokale, goede voorbeelden uit het FNO-programma Gezonde Toekomst Dichterbij. Inwoners kwamen aan het woord over wat de community aanpak in hun wijk voor ze betekende. De geleerde lessen werden tevens in een factsheet verwerkt en worden geïntegreerd in verschillende vormen van kennisoverdracht (workshops, leernetwerken, etc.). Dit project werd deels gefinancierd door FNO.
- In 2019 verdiepten we onze kennis over de community-aanpak:
 - We brachten een werkbezoek aan de Universiteit van West Londen in het kader van het succesvolle programma Well Communities (voorheen Well London): een voorbeeld van een succesvolle community-aanpak in kwetsbare wijken. We spraken er met beleidsmakers bij City Hall, community workers en inwoners.

'Dankzij het koffie-uurtje van Meet the Parents ken ik eindelijk mensen in de supermarkt. Ik hoor er nu bij.'

- We voerden een literatuuronderzoek uit naar de werkzame elementen van een community aanpak in kwetsbare wijken. Het onderzoek leverde mede input voor de eerdergenoemde Whitepaper.
- We hebben onze kennis over de werkzame elementen van de community aanpak ingezet bij leerkringen, werkbijeenkomsten en presentaties. Via Gezond in... bij gemeentes en via lokale implementatietrajecten op het gebied van preventie (bijvoorbeeld stoppen met roken met de Stopcoach). Zo lieten we vijf gemeenten zien hoe zij hun inwoners succesvol kunnen bereiken en betrekken als het gaat om stoppen met roken.
- We verdiepten onze kennis over de 'participatory learning and action' methodiek (PLA). De werkvormen werden uitgewerkt en waar nodig aangepast aan de Nederlandse context. De PLA-methodiek werd in drie onderzoeken ingezet door Pharos. In de onderzoeken – die doorlopen in 2020 - wordt samengewerkt met onder andere gemeenten en scholen. De opgedane ervaringen met de methode deelden we met andere onderzoekers en in workshops en presentaties. We droegen daarmee bij aan kennisvergroting over inclusief onderzoek en de agendering van de noodzaak en toegevoegde waarde ervan.

Actuele Zaken en Beleidsadvisering

- Pharos voerde focusgroep gesprekken met taalambassadeurs en inwoners uit een lage ses wijk om input voor de werkagenda van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) op te halen. De input is verwerkt in de nieuwe werkagenda voor periode 2020-2024. Dit project werd deels gefinancierd door RVS. Tevens leverden we diverse kennisbijdragen op hun jaarlijkse stakeholdersdag over gezondheidsverschillen.
- In dit deelprogramma werd veel aandacht besteed aan het overdragen van praktische kennis over bereiken en betrekken van inwoners door gemeenten bij hun beleid om gezondheidsverschillen terug te dringen. Dit deden we bijvoorbeeld aan de hand van de Leefplekmeter in workshops op de Conferentie Atlas voor de Leefomgeving voor 30 beleidsambtenaren en gebiedsontwikkelaars. Ook verzorgden wij een workshop over hoe gemeenten statushouders kunnen bereiken en betrekken door middel van de inzet van getrainde sleutelpersonen (ervaringsdeskundigen) als intermediair én als beleidsadviseur. Aan de hand van praktische instrumenten, werkwijzen en voorbeelden kunnen de deelnemers direct aan de slag in hun eigen werkomgeving.
- Wij brachten onze kennis over bereiken en betrekken in bij de campagne over de invoering van de nieuwe Donorwet (doorlopend in 2020).

- Dit deelprogramma deelde haar kennis over bereiken en betrekken met (lokale) beleidsmakers en professionals die samenwerken aan de verbetering van de geboortezorg voor kwetsbare (aankomende) moeders (o.a. verloskundigen, medewerkers van sociale wijkteams, medewerkers van kraamzorgorganisaties en het College van Perinatale Zorg).
- Wij brachten onze kennis in bij partnerbijeenkomsten in het kader van wetenschappelijke onderzoeken. We noemen een paar voorbeelden. We verzorgden workshops voor ruim 15 'groene' inwonersinitiatieven die kwetsbare wijkbewoners beter willen bereiken met hun activiteiten (PARTIGAN). Ook deelden wij onze kennis met in een wijk samenwerkende partijen zoals sportcoaches, sociaal makelaars en sociaal ondernemers en vrijwilligers (Zwolle Gezonde Stad) waar hetzelfde vraagstuk speelde.
- We adviseerden Burgerkracht Limburg over hoe zij in gesprek komen met mensen die in armoede leven of schulden hebben om te kijken waar zij weer kunnen participeren (meedoen). Daardoor hebben zij de aanpak van hun voorlichtingsbijeenkomsten aangepast en hebben zij andere wervingskanalen aangeboord.
- We startten met de opbouw van een netwerk van migrantenorganisaties waarmee we de komende jaren intensief willen samenwerken, in projecten en in onze beleidsvorming. Tijdens een werkbijeenkomst met landelijke en lokale migrantenorganisaties verkenden we de wederzijdse verwachtingen en kansen: groei van het netwerk, kennisoverdracht en leren van elkaar zijn enkele van de onderwerpen we waar de komende tijd mee aan de slag gaan.

B. Deelprogramma Gezondheidsvaardigheden en Laaggeletterdheid

De afgelopen jaren is de aandacht voor gezondheidsvaardigheden toegenomen. In 2019 hebben we gezien dat bij sommige organisaties de eerste stap van agenderen niet meer nodig is. Inzetten op dit thema en hierbij de kennis van Pharos raadplegen wordt als een vanzelfsprekendheid gezien. Dit zien we bijvoorbeeld terug in het thema van eenvoudige vragenlijsten, die onder andere worden ingezet bij uitkomstgerichte zorg en samen beslissen. Ook benaderen veel organisaties ons voor kennis om zelf hun materialen te testen onder mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden. Een belangrijke ontwikkeling daarbij is dat dit zich lang niet altijd meer beperkt tot één project rond bijvoorbeeld schriftelijk materiaal of het trainen van (zorg)professionals, maar dat steeds meer organisaties kiezen voor een structurelere aanpak.

Binnen het deelprogramma gezondheidsvaardigheden kiezen we er steeds vaker voor om onze kennis zo vast te leggen dat organisaties zelf aan de slag kunnen. Dit maakt dat de inzet van onze kennis langer doorwerkt en we meer impact kunnen hebben. Het 'Voorlichtingsmateriaal Beoordelingsinstrument (VBI)' en de 'Checklist Toegankelijke Informatie' zijn instrumenten die dit proces ondersteunen. Het laatstgenoemde instrument hebben we in 2019 zodanig uitgebreid, dat organisaties nog zelfstandiger te werk kunnen gaan. Ook hebben we het afgelopen jaar organisaties en professionals vaker laten meekijken bij het testen van materialen, zodat zij dit in het vervolg zelf kunnen doen. Daarnaast hebben we een video gemaakt over testen, om te laten zien hoe dit in zijn werk gaat.

Ondanks een toenemende bekendheid van gezondheidsvaardigheden, blijft het een uitdaging om op alle niveaus van organisaties en systeem aandacht te creëren voor dit thema en middelen vrij te maken. In 2019 heeft Pharos gezondheidsvaardigheden vaak weten te koppelen aan voor het veld relevante thema's, zoals medicatieveiligheid, samen beslissen en uitkomstgerichte zorg. Op deze laatste thema's wordt Pharos steeds vaker gevonden. Ook zijn we trots op de mooie samenwerking die we dit jaar zijn aangegaan met de Alliantie Medicatieveiligheid, rond de implementatie van de terugvraagmethode op de werkvloer en in het onderwijs.

Meerjarendoel

Stimuleren dat het zorgstelsel, op het niveau van systeem, organisatie en professionals, zodanig is ingericht dat dit inclusief is voor mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden. We zetten de komende jaren met name in op de curatieve zorg.

De beoogde doelstellingen zoals genoemd in ons jaarplan 2019 zijn conform plan behaald. Hieronder lichten wij enkele resultaten uit:

- In 2019 was Pharos wederom coördinator van de Alliantie Gezondheidsvaardigheden. Pharos heeft twee netwerkbijeenkomsten georganiseerd, waarin kennis en voorbeelden voor en door partners zijn gedeeld. Dit netwerk is zichtbaar uitgebreid en versterkt, onder andere door:
 - 7 nieuwe aanmeldingen van partners
 - een forse groei van 50 nieuwe materialen op het online platform
 - een stijging van gebruikers van dit platform van ruim 10%
- Op de eerste bijeenkomst van de nieuwe Alliantie Medicatieveiligheid kreeg de terugvraagmethode speciale aandacht als snel te implementeren interventie in het onderwijs en op de werkvloer. Vervolgens organiseerden Pharos en VWS op 4 oktober 2019 een bijeenkomst met vertegenwoordigers uit het onderwijs en uit de zorg om tot een actieplan te komen om de terugvraagmethode onderdeel te maken van alle curricula van het (para)medisch (vervolg)onderwijs en de methode te implementeren op de werkvloer. Het actieplan volgen wij vanuit Pharos op in 2020. De online campagne over de terugvraagdag die we op diezelfde dag lanceerden heeft een groot bereik gehad: met 10.835 impressies en 264 'likes' was dit één van de best bekeken LinkedIn-berichten van Pharos in het najaar van 2019. Deze campagne en bijeenkomst hebben gezorgd voor een groot aantal bestellingen van de terugvraagkaart en posters. In totaal werd de

kaart in een oplage van ruim 4000 stuks gedrukt en verspreid. Het grootste deel hiervan is verspreid via bijeenkomsten en trainingen, 750 stuks werden door zorgaanbieders (gratis) besteld via onze webshop.

- Uit de behoefte-inventarisatie die voor het tweede jaar op rij is uitgevoerd onder partners van de Alliantie Gezondheidsvaardigheden, bleek dat men onder andere behoefte heeft aan hulpmiddelen en tips voor het testen van materialen op begrijpelijkheid. Om hieraan tegemoet te komen is een video gemaakt waarin testsessies met Taalambassadeurs van Stichting ABC in beeld worden gebracht. Dit ondersteunt en stimuleert organisaties om zelf aan de slag te gaan met het testen van materialen en websites. Twee maanden na plaatsing was deze video al 327 keer bekeken.
- Binnen het online Voorlichtingsmateriaal Beoordelingsinstrument (VBI) is een functie ingericht waarmee data verzameld kan worden over het gebruik van het instrument en de uitkomstscores van de beoordeelde materialen. Op basis hiervan kunnen we in de toekomst nieuwe kennis ontwikkelen en aanbieden. Het online VBI is in 2019 1.139 keer gebruikt. De Checklist Toegankelijke Informatie is aangevuld met diverse voorbeelden en aanvullende kennis. Dit helpt organisaties om de stap naar begrijpelijke materialen steeds meer zelf te kunnen zetten.
- De werkwijze van de totstandkoming van beeldverhalen, evenals de toepassing van beeldverhalen, is in een artikel opgeschreven. Via dit artikel zijn diverse bestaande beeldverhalen als voorbeeld aangehaald en daarmee opnieuw onder de aandacht gebracht. Dit artikel is via social media gedeeld en werd binnen een maand tijd 394 keer bekeken en ontving 48 Likes.

“Behalve dat het onderzoek een praktisch hulpmiddel heeft opgeleverd, hebben we laten zien hoe belangrijk goede communicatie is in de zorg. En hoe essentieel het is om deze af te stemmen op laaggeletterden en/of mensen met een andere culturele of religieuze achtergrond. Of beter nog: op iederéén. Want waarom differentiëren als je het voor iedereen (hoog- of laagopgeleid, wel of niet met een migrantenachtergrond) zo helder en toegankelijk mogelijk kunt maken?”

Karin Felten-Barentsz, onderzoeker en IC-fysiotherapeut bij het Radboudumc, na gebruik van onder andere het VBI en de Checklist toegankelijke informatie

Actuele zaken en beleidsadvisering

In 2019 is Pharos weer door veel partijen benaderd om kennis te bieden over het toegankelijker maken van preventie en zorg. De vragen richten zich veelal op begrijpelijke schriftelijke en mondelinge communicatie.

Hieronder volgt een selectie uit de geboden kennis:

- Samen met een Taalambassadeur van Stichting ABC heeft Pharos een gastcollege gegeven aan studenten gezondheidswetenschappen aan de Vrije Universiteit.

- Pharos heeft medewerkers van de Hartstichting van kennis voorzien om het thema gezondheidsvaardigheden intern op de kaart te zetten. Dit heeft geresulteerd in een nieuw project samen met Pharos in 2020, waarin materialen voor een nieuwe campagne zullen worden vereenvoudigd en getest.
- Pharos heeft kennis aangereikt over laaggeletterdheid als input voor de minor 'Global Health Amsterdam' van de geneeskundeopleiding van het Amsterdam UMC.
- Op het symposium van het Amsterdam Center for Health Communication (ACHC) genaamd "Gezondheid in Beeld: De rol van visuele gezondheidscommunicatie" heeft Pharos een presentatie gegeven over wat wel en niet werkt bij visueel voorlichtingsmateriaal, voor ongeveer honderd gezondheidswetenschappers.

C. Deelprogramma eHealth4all

De wereld om ons heen digitaliseert razendsnel, ook in de zorg. Het is belangrijk dat iedereen goed uit de voeten kan met digitale toepassingen: eHealth4All. Echter, meer dan een op de vijf Nederlanders is beperkt digitaal vaardig en heeft moeite met het gebruik van internet en computers. Het risico is groot dat gezondheidsverschillen daardoor toenemen. Samen met partners zetten we onze kennis in om ervoor te zorgen dat eHealth toepassingen begrijpelijk en gebruiksvriendelijk zijn voor iedereen, dat zorgverleners patiënten kunnen coachen bij het gebruik ervan en dat lokale spelers in preventie en zorg samen afspraken maken over de inzet van eHealth. De verwachting is dat eHealth daarmee een boost kan geven aan staand beleid in het kader van Juiste Zorg Op de Juiste Plek, Langer Thuis en Samen Beslissen. Pharos brengt daarbij kennis en ervaring in om alle inspanningen voor iedereen te laten werken ('patient included').

We benadrukken de potentie van eHealth met een positieve framing. Want eHealth heeft alles in zich om iedereen en juist ook mensen die beperkt digitaal en/of gezondheidsvaardig zijn, laagdrempelig toegang te geven tot persoonsgerichte preventie en zorg. Naast masterclasses, webinars en presentaties op congressen, bood vooral de eHealthweek weer een mooi moment om de ongekennde mogelijkheden van eHealth breed in het land voor het voetlicht te brengen.

Met de voorziene wettelijke inbedding van online inzage in 2020 lag dit jaar een belangrijke focus op de ontwikkeling van begrijpelijke en gebruiksvriendelijke digitale patiëntomgevingen. In het kader van het VIPP programma voor ziekenhuizen hebben we onze kennis en expertise actief ingezet voor toegankelijke patiëntportalen. In een actieonderzoek zijn we samen met drie ziekenhuizen actief op zoek gegaan naar wat nodig is om hier een succes van te maken en wat gaat bijdragen aan implementatie en opschaling. Medio 2019 zijn de voorbereidingen gestart voor een gelijksoortige rol in het OPEN traject voor de eerste lijn.

Een tweede focus dit jaar lag op de lokale implementatie van eHealth toepassingen voor persoonlijke preventie. Partijen kunnen wijkgericht afspraken maken over ondersteuning en

begeleiding om mensen op weg te helpen bij het gebruik en waar gewenst te verwijzen naar verdere hulp. Er is nog veel te leren over wat hierbij goed werkt. We hebben met het oog op het preventieakkoord gekozen voor pilots met De Stopcoach - een app die mensen helpt bij het stoppen met roken - en de Persoonlijke Gezondheidscheck (@Niped) die mensen ondersteunt bij een gezonde leefstijl.

Een mooi wapenfeit was de bekrachtiging van onze samenwerking met het National eHealth Living Lab (NeLL). Hiermee willen we een verdere impuls geven aan de onderbouwing, opschaling en implementatie van eHealth. Er is in het afgelopen jaar hard gewerkt aan een gezamenlijk toetsingskader voor effectieve en betrouwbare apps die voor iedereen geschikt zijn. Daar ligt de sleutel voor verdere opschaling. Ook is de eerste van een reeks masterclasses in gang gezet rondom co-creatie met eindgebruikers.

Meerjarendoel 1

Opschaling van het gebruik van eHealth door te stimuleren dat toepassingen geschikt zijn voor iedereen.

De beoogde doelstellingen zoals genoemd in ons jaarplan 2019 zijn conform plan behaald.

- De uitgangspunten en werkzame elementen van eHealth4All zijn stap voor stap verder onderbouwd, beschreven en op een groot aantal bijeenkomsten gedeeld. Zoals tijdens de eHealthweek waar we tijdens de openingsmanifestatie een drukbezochte 'De Wereld Draait Door' sessie organiseerden en waarop de winnaar bekend werd gemaakt van de tweejaarlijkse prijsvraag 'Beste app voor iedereen'. De VraagApp werd door een gebruikers- en vakjury uitgekozen. Ook in de eHealthweek reikte de Werkgroep Zorg 2025 een statement uit dat samen met ons was opgesteld (zie hieronder).
- In samenwerking met NeLL is gewerkt aan het incorporeren van criteria voor gebruiksvriendelijkheid (raamwerk voor 'usability') in een toetsingskader voor effectieve en betrouwbare apps. Hierbij wordt overigens ook samengewerkt met de GGD Appstore. De samenwerkingsovereenkomst met NeLL voorziet in een meerjarige strategie om co-creatie met gebruikers en het testen van apps op begrijpelijkheid en gebruiksgemak voor iedereen stevig te verankeren. Naast een landelijk toetsingskader hebben we met NeLL ook bijgedragen aan een Europese variant en een mogelijk Europees eHealth4All-proof label.
- We hebben de criteria voor toegankelijke (digitale) informatie verder onderbouwd en van een nieuw (online) jasje voorzien. Samen met Stichting Accessibility hebben we gekeken naar de regelgeving voor mensen met gezichts- en gehoorproblemen.
- Met de Patiëntenfederatie Nederland is onder de werktitel 'PGO On Air' gesproken over bredere communicatie over het kiezen, gebruiken en benutten van Persoonlijke Gezondheidsomgevingen, met inbegrip van een keuzehulp instrument. Ook is in het kader van MedMij aandacht voor een standaard voor begrijpelijke informatie voorgesteld.

- In het kader van het Versnellingsprogramma Informatie-uitwisseling Patiënt en Professional (VIPPP) voor ziekenhuizen hebben we in overleg met de NVZ actieonderzoek gedaan naar wat er nodig is om digitale patiëntomgevingen zoals portalen, toegankelijk en gebruiksvriendelijk te maken voor alle patiënten. Het onderzoek richtte zich zowel op de toegankelijkheid van de digitale patiëntomgeving zelf als op implementatie ervan in het ziekenhuis. Bevindingen van het actieonderzoek zijn gedeeld op het Kennisnet van de NVZ. Aan het actieonderzoek deden mee het UMC Utrecht, het Maasstad Ziekenhuis in Rotterdam en Ziekenhuis Rivierenland in Tiel. In de loop van het jaar zijn de voorbereidingen gestart voor een gelijksoortige rol als in het VIPPP traject Ziekenhuizen maar dan voor de eerste lijn in het OPEN traject: Ontsluiting Patiëntgegevens in de Eerste lijn Nederland
- Op verzoek van de Werkgroep 2025 (die bestaat uit jonge zorgprofessionals in opleiding) hebben we gezamenlijk ingezet op het stimuleren van meer aandacht in de opleidingen voor eHealth en hoe zorgverleners dat kunnen inpassen in de zorg aan mensen met beperkte digitale en gezondheidsvaardigheden. Zo zijn er bouwstenen aangedragen voor de curricula van onderwijsinstellingen en is een artikel verschenen in Medisch Contact.
- Ook in 2019 hebben we weer verschillende apps getest zoals een astma tool van het LUMC, de Slaapcoach (TNO) en de Heart for Health app (Amsterdam health & technology institute) waarmee patiënten met hoge bloeddruk thuismetingen kunnen doen. Hierbij werken we intensief samen met onder meer de Taalambassadeurs van Stichting ABC.
- Onder de brede noemer van agendering van de urgentie van eHealth4All en het belang van digivaardigheden is Pharos partner van de Coalitie digitale vaardigheden van het ECP en de Alliantie Digitaal Samenleven. Verder heeft Pharos input gegeven en/of presentaties verzorgd voor de Nationale Denktank, het CEO Informatieberaad Zorg, het LSR (Landelijk steunpunt medezeggenschap) en het Verbond van Verzekeraars. In het voorjaar is een expertsessie over eHealth4All georganiseerd voor de leefstijlinstituten.

Meerjarendoel 2

Lokale (regionale) netwerken stimuleren om gebruik van eHealth in te bedden in reguliere structuren van preventie, zorg en ondersteuning.

- Kennis over hoe partijen (gemeenten, zorgverzekeraars, aanbieders en burgers) op lokaal niveau het gebruik van eHealth inbouwen binnen netwerk- en ketenafspraken binnen preventie, zorg en ondersteuning, is verder verdiept en aangescherpt. Afgelopen jaar is in pilotprogramma's met De Stopcoach - een stoppen met roken app - en de Persoonlijke Gezondheidscheck (@Nipedit) gebleken dat voor kwetsbare groepen een raamwerk van ondersteuning en begeleiding dichtbij waar mensen wonen, belangrijk is.
- In het kader van de projecten De Stopcoach en Stimulering persoonlijke preventie bij achterstandsgroepen via eHealth zijn voor projectleiders afzonderlijke

uitwisselingsbijeenkomsten en (digitale) leeromgevingen opgezet. Ook hebben we in het kader van de Stimuleringsregeling E-health Thuis (SET) een eerste webinar georganiseerd over hoe men toepassingen goed laat werken voor mensen met beperkte digitale en/of gezondheidsvaardigheden.

- De Stopcoach helpt mensen bij het stoppen met roken en is op initiatief van Pharos samen met Trimbos en het Leids Universitair Medisch Centrum en met (ook financiële) bijdrage van de Noaber Foundation doorontwikkeld naar voorbeeld van de Engelse website Stopadvisor. Die bleek daar juist bij lage ses groepen effectief. In 2019 hebben 5 gemeenten meegedaan aan een pilot met De Stopcoach: Stadskanaal, Weststellingwerf, Goeree Overflakkee, Hulst en Roermond. De resultaten komen begin 2020 beschikbaar. In samenspraak met LUMC en Trimbos is een aanzet gemaakt om te kijken naar monitoring van de effecten van het gebruik van De Stopcoach.
- De Persoonlijke Gezondheidscheck (PGC) ondersteunt mensen bij een gezonde leefstijl. Pharos heeft eerder de PGC getest met taalambassadeurs en op basis daarvan een adviesrapport uitgebracht aan @Niped. In afwachting van het doorvoeren van alle adviezen is een kleinschalige pilot gestart met de Voedselbank in de Amersfoortse wijk Schothorst. Pharos heeft ook deelgenomen aan een breder opgezette Health Deal 'Stimulering gezondheid door persoonlijke preventie via eHealth' waarin ook gezondheidsfondsen, Instituut voor Positieve Gezondheid, VWS en Menzis participeerden.
- Voor gemeenten hebben we tijdens de GezondIn studiedag in november een workshop uitgevoerd over ervaringen met wijkgerichte implementatie van De Stopcoach.
- Pharos participeert in het initiatief van de Health Hub Utrecht met de focus op participatie van inwoners bij ontwikkeling en regionale implementatie van persoonlijke gezondheidsomgevingen. We hebben ons voorgenomen om meer op trekken met soortgelijke initiatieven elders in het land. Bijvoorbeeld in de vorm van gezamenlijke fieldlabs waarbij ook de regionale universiteiten en hogescholen zijn betrokken.
- Het Pharos eHealth4All model is door EuroHealthNet als een best practice benoemd. Pharos heeft tijdens een expertmeeting in Lissabon actief bijgedragen aan het opstellen van een reeks aanbevelingen voor de EU.

8. Vrouwelijke Genitale Verminking

‘Op 1 januari 2018 wonen in Nederland bijna 41.000 vrouwen die zijn besneden. Naar schatting lopen 4.200 meisjes de komende 20 jaar risico op besnijdenis. Aandacht voor preventie van vgv en zorg voor vrouwen die besneden zijn, blijft daarmee onverminderd belangrijk in Nederland.’ Dit waren de hoofdconclusies uit de prevalentiestudie, omvang en risico van vgv in Nederland, die eind 2019 werd afgerond. Op basis van deze studie heeft Pharos verschillende aanbevelingen geformuleerd om vgv tegen te gaan en goede zorg aan besneden vrouwen te geven en een symposium georganiseerd om de resultaten breed te delen.

Alle vormen van VGV zijn in Nederland verboden en strafbaar: er is zero tolerance. Pharos is als het landelijk kenniscentrum op dit thema zowel landelijk als internationaal de vanzelfsprekende partij om mee samen te werken en te raadplegen als het gaat om preventie, zorg en kennis rondom VGV. Hiermee trekken we in Nederland met veel organisaties op, zoals de Federatie Somalische Associaties Nederland (FSAN), GGD GHOR Nederland, JGZ, KNOV en Veilig Thuis. Met elkaar hebben we de Nederlandse ketenaanpak ontwikkeld waar we in verschillende Europese landen om geroemd worden.

Binnen het programma Geweld Hoort Nergens Thuis, heeft VWS het afgelopen jaar gewerkt aan een actieprogramma Schadelijke Traditionele Praktijken, waar het thema vgv ook onder valt. Pharos heeft haar kennis en expertise beschikbaar gesteld voor de invulling van deze agenda. In 2019 heeft Pharos zich erop toegelegd de ideale ketenaanpak in kaart te brengen in een Theory of Change (TOC). Deze TOC biedt inzicht in de rol die elke ketenpartner idealiter zou spelen en kan ondersteunend zijn bij het maken van beleidskeuzes. Binnen het actieprogramma zijn een aantal van de aanbevelingen uit de TOC overgenomen. Ook was er het afgelopen jaar regelmatig politieke aandacht voor het thema vgv en werden er verschillende Kamervragen gesteld, waaronder over de medische leidraad en vragen naar aanleiding van het prevalentieonderzoek. Pharos heeft op verzoek van VWS en V&J kennis gedeeld ter beantwoording van deze vragen.

Meerjarendoel 1

Kennis en expertise inzetten om te stimuleren dat meisjes in Nederland geen risico meer lopen om besneden te worden.

De beoogde doelstellingen zoals genoemd in ons jaarplan zijn conform plan behaald.

- Het afgelopen jaar heeft veel kennisdeling met JGZ en Veilig Thuis plaatsgevonden. We zorgden voor een geaccrediteerde landelijke scholing voor 60 aandachtsfunctionarissen. Tijdens deze bijeenkomst zijn de uitkomsten van het prevalentieonderzoek, casuïstiek en de nieuwe medische leidraad besproken en is gespreksvoering geoefend. Voor en na de

bijeenkomst zijn vragenlijsten afgenomen om de impact te meten. Ook zijn er bij regionale bijeenkomsten 100 JGZ professionals getraind en hebben we twee leerkringen voor aandachtsfunctionarissen huiselijk geweld en kindermishandeling in Arnhem en Doetinchem verzorgd. Eveneens hebben we de elearning vgv voor de JGZ van GGD GHOR overgenomen, geactualiseerd en gedeeltelijk geaccrediteerd.

- Ook zijn er weer drie landelijke bijeenkomsten preventie vgv geweest waarin regionale projectleiders VGV van GGD'en, Veilig Thuis, VWS, NCJ, GGD GHOR en FSAN vertegenwoordigd zijn. De Theory of Change (TOC) die Pharos ontwikkeld heeft op basis van haar expertise van de ketenaanpak VGV in Nederland is tijdens een van de bijeenkomsten aangescherpt en vastgesteld met belanghebbende ketenpartners.
- Voor de landelijke zomeractie is de brief die oproept tot preventieve aandacht rondom de vakantieperiode geactualiseerd en afgestemd met regionale projectleiders en het NCJ. De brief is via GGD GHOR verspreid aan alle JGZ organisaties.
- Tijdens een tweedaagse training is de kennis van de kerngroep VGV sleutelpersonen van FSAN bestendigd en uitgebreid. Tijdens deze training stond het thema voorlichting geven en motiverende gespreksvoering centraal.
- Pharos leverde een bijdrage aan kennisdeling van VGV binnen de gemeentelijke aanpak kindermishandeling en huiselijk geweld door drie gemeenteambtenaren van handvatten en advies te voorzien om gemeentelijk beleid nader vorm te geven. Een van deze adviezen leidde tot een scholing van aandachtsfunctionarissen in de betreffende regio en een uitgebreid artikel over VGV in de nieuwsbrief van Veilig Thuis.

Meerjarendoel 2

Kennis en expertise inzetten om te stimuleren dat vrouwen in Nederland die besneden zijn de zorg ontvangen die zij nodig hebben.

De beoogde doelstellingen zoals genoemd in ons jaarplan zijn conform plan behaald.

- Het afgelopen jaar heeft Pharos haar kennis gedeeld over zorg na VGV. Er is een wetenschappelijk artikel geschreven over de ervaringen van besneden vrouwen met de huisartsenzorg in Nederland. Dit artikel zal begin 2020 aangeboden worden ter publicatie. Er zijn colleges gegeven aan 100 studenten geneeskunde over zorg na VGV. Tevens hebben de voorbereidingen plaatsgevonden voor een workshop tijdens een congres voor huisartsen in opleiding in januari 2020 waarvoor impactmetingen zijn ontwikkeld.
- In 2019 heeft Pharos haar kennis verspreid op het gebied van de werkzame elementen van de laagdrempelige spreekuren zorg voor besneden vrouwen. Het rapport: *Stand van zaken vgv nazorgsprekuren; succes- en verbeterpunten vanuit het perspectief van sleutelpersonen* is afgerond en gepubliceerd op de Pharos website. Tevens is Pharos (ter vervanging van GGD GHOR Nederland) voorzitter geweest van het landelijk overleg vgv nazorgsprekuren. Pharos heeft deelgenomen aan de vergaderingen en heeft bijgedragen aan een intervisie voor spreekuurhouders.

- Pharos heeft de leidraad 'Zorg aan vrouwen met VGV' van de NVOG nog niet tot eenvoudig voorlichtingsmateriaal kunnen bewerken omdat de publicatie van de leidraad vertraging heeft opgelopen. De leidraad is uiteindelijk pas in november 2019 geautoriseerd. In plaats daarvan heeft Pharos een module voor sleutelpersonen ontwikkeld over reconstructieve operaties. Ook heeft Pharos actief meegelezen en meegewerkt aan de tussentijdse autorisatierondes en gesprekken gevoerd met de NVOG over het wetenschappelijk bewijs rondom reconstructieve operaties. Na publicatie zijn er gesprekken gevoerd met de NVOG over het maken en publiceren van een patiëntenversie van de leidraad. Gesprekken worden in 2020 voortgezet.

Meerjarendoel 3

Kennis over VGV is landelijk via het Focal Point toegankelijk voor iedereen die deze behoeft, in Nederland en internationaal.

De beoogde doelstellingen zoals genoemd in ons jaarplan zijn conform plan behaald.

- Pharos maakte geactualiseerde kennis over VGV uit binnen- en buitenland beschikbaar door middel van 4 nieuwsbrieven onder bijna 700 abonnees. Ook is voorgelegde casuïstiek verzameld en verwerkt tot praktisch informatiemateriaal voor onder andere aandachtsfunctionarissen VGV. Dit is met hen gedeeld op de jaarlijkse bijeenkomst voor aandachtsfunctionarissen.
- Zero Tolerance Day (ZTD) FGM heeft op 6 februari 2019 plaatsgevonden met ondersteuning van Pharos als lid van het Platform 6/2. Pharos verzorgde de plenaire lezing over de Nederlandse ketenaanpak en bevroeg hiervoor ruim 20 professionals en sleutelpersonen. Met de voorbereiding van Zero Tolerance Day 2020 is gestart.
- Pharos speelt internationaal een actieve rol in de uitwisseling van informatie over VGV door bij te dragen aan een Europees project van End FGM om landeninformatie met betrekking tot vgv in kaart te brengen. Hier komt een Europese interactieve kaart met informatie over wetgeving, beleid en betrokkenheid van de gemeenschap uit voort. Deze kaart leidt tot visueel vergelijkbare informatie tussen landen. Pharos heeft eveneens het Nederlandse deel van informatieverzameling voor Europees vergelijkend onderzoek vanuit EndFGM naar asielketen en vgv uitgevoerd.
- Pharos heeft het ministerie van VWS en andere beleidsmakers afgelopen jaar meermalig voorzien van actuele informatie over VGV. Zo heeft zij meerdere malen inhoudelijke input geleverd voor de beantwoording Kamervragen en input gegeven voor de actieagenda schadelijke traditionele praktijken.
- Op basis van het prevalentieonderzoek zijn een aantal deelpublicaties geschreven en ingediend bij relevante wetenschappelijke tijdschriften. Het hoofdartikel van het onderzoek zal over enige tijd verschijnen in Plos One, een internationaal, op open access gebaseerd en aan collegiale toetsing onderworpen wetenschappelijk tijdschrift op het gebied van de

biologie. Tevens is er een infographic gemaakt met de belangrijkste uitkomsten van het prevalentieonderzoek en een animatiefilmpje 'Elk meisje telt'. De animatie is ruim 3000 keer bekeken. De vouwfolder met informatie over vgv in Nederland is geactualiseerd en ruim 3000 keer afgenomen.

9. Samenwerking RIVM Centrum Gezond Leven (CGL) en thema-instituten

Kennisuitwisseling en het samen optrekken van kenniscentra is een 'must', willen we stappen zetten in het terugdringen van complexe vraagstukken als gezondheidsverschillen. Dit vraagt immers bij uitstek om een integrale samenhangende aanpak waarbij naast leefstijl ook aandacht is voor achterliggende problemen als armoede, schulden, schooluitval, eenzaamheid of laaggeletterdheid. De thema-instituten en het RIVM hebben de laatste jaren stevig geïnvesteerd in het over afzonderlijke expertisedomeinen heen kijken. Dat gebeurt binnen de werkgroepen van het Landelijk Overleg Thema-instituten (LOT) en in andere relevante netwerkverbanden en initiatieven zoals Alles is Gezondheid. De vraag vanuit de dagelijkse lokale praktijk is daarbij steeds leidend. Daarom is er ook veel afstemming en overleg met het stimuleringsprogramma GezondIn. De inzet van Pharos richt zich op het inbrengen van (evidence en practice based) kennis over de integrale aanpak en over werkzame elementen van gezondheidsbevordering bij lage ses en/of migrantengroepen.

Op verzoek van en in samenwerking met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) hebben Pharos, RIVM en GGD GHOR Nederland de startpagina 'Aan de slag met gezondheidsbeleid' opgeleverd. De startpagina geeft ambtenaren handvatten voor het ontwikkelen van lokaal gezondheidsbeleid. Daarbij is aandacht voor wettelijke taken, de preventiecyclus en succesfactoren voor effectief preventie beleid. Het is een handzaam document geworden dat actuele informatie met behulp van links makkelijk vindbaar maakt. Najaar 2019 zijn in samenwerking met VNG en RIVM in alle provincies regiobijeenkomsten lokaal gezondheidsbeleid verzorgd, met aandacht voor de nieuwe Landelijke Nota Volksgezondheid, Kansrijke Start en preventieakkoorden.

Begin 2019 heeft Pharos de rol van voorzitter binnen het LOT directeurenoverleg voor twee jaar op zich genomen. In een aantal sessies gedurende het jaar hebben de LOT partners gereflecteerd op de toegevoegde waarde van de samenwerking. Er is gezocht naar een herijking om meer gezamenlijke impact te kunnen maken. Begin 2020 heeft dit geresulteerd in een herziene werkwijze. Hierin kiezen de thema-instituten ervoor om de samenwerking te focussen op actuele maatschappelijke vraagstukken waarin een concreet resultaat kan worden geboekt.

In dit hoofdstuk zijn de activiteiten van Pharos beschreven die in gezamenlijkheid met thema-instituten en het RIVM zijn ondernomen. Het meerjarenplan van het LOT zet in op drie werkgroepen: SEGV en gemeenten, Jeugd en Werkzame Elementen. Pharos heeft daarnaast ook actieve bijdragen geleverd aan het up-to-date houden van de CGL-interventiedatabase en aan onlinecommunicatie om kennis, lessons learned en goede voorbeelden te delen (zoals op het interactief platform van GezondIn, het Loketgezondleven.nl, Gezondeschool.nl en Opvoeden.nl). Waar van toepassing zijn de betreffende activiteiten bij de verschillende programma's in dit jaarverslag vermeld.

LOT werkgroep terugdringen SEGV en ondersteuning gemeenten

Pharos is trekker van de werkgroep 'SEGV en gemeenten' waarin de thema-instituten en het RIVM hun expertise bundelen opdat gemeenten die in samenhang kunnen benutten bij hun integrale aanpak van gezondheidsverschillen. Ook dit jaar hebben thema-instituten bestaande interventies doorontwikkeld voor gebruik bij lage ses groepen. Pharos heeft daarbij diverse publicaties in deze werkgroep gedeeld. Dit waren onder meer 'Gezondheidsverschillen duurzaam aanpakken, de negen principes voor een succesvolle strategie' en 'Wat maakt het verschil? Gezondheid en kwaliteit van zorg voor iedereen'. Verder is een checklist met criteria voor toegankelijke informatie (offline en online) ingebracht.

Medio 2019 heeft een adviseur van GezondIn een inkijk gegeven aan de leefstijlinstituten in de opgaven en uitdagingen van gemeenten: welke gezondheidsthema's spelen er, welke vragen zijn er qua leefstijlinterventies, wat kunnen thema-instituten aandragen, waar liggen kansen voor samenwerking.

In 2019 is het eerder ingezette monitoren van aangepaste interventies voortgezet. Elk thema-instituut heeft een interventie gekozen die in een gemeente op wijkniveau wordt gevolgd en deze geëvalueerd. Daarbij is gekeken naar de indicatoren 'bereik lage ses' en 'tevredenheid onder gebruikersgroepen en professionals'. Op deze manier is beter in beeld gebracht hoe interventies aansluiten bij de lokale vraag.

In 2019 is het actualiseren van de Handreiking Gezonde Gemeente voortgezet. De behoefte om te actualiseren is mede ingegeven door de wens dat er meer aandacht moet zijn voor integrale of gecombineerde aanpakken. In 2019 ging daarbij de aandacht naar gezondheid en armoede.

Ook dit jaar zijn er door ons weer expertsessies georganiseerd voor medewerkers van de thema-instituten: over eHealth4All en armoede, schulden en gezondheid. Er is begin 2019 een door Pharos georganiseerd werkbezoek gebracht aan de gemeente Amsterdam om kennis en ervaringen te delen in het kader van de Amsterdamse Aanpak Gezond Gewicht.

Werkgroep jeugd

Pharos participeert in deze werkgroep die wordt voorgezeten door het Trimbos-instituut. De werkgroep wil meer samenhang brengen in de bevordering van een gezonde en veilige leefstijl van de jeugd en in de ondersteuning daarbij van de JGZ en het onderwijs. Onze bijdrage richt zich in het bijzonder op scholen waar extra aandacht hard nodig is zoals op scholen in achterstandswijken en het speciaal onderwijs. Het thema ouderbetrokkenheid is voor Pharos een belangrijk aandachtspunt.

De toolkits met Interventies en trainingen om een gezonde leefstijl te bevorderen voor leeftijdsgroepen 12- en 12+ hebben we een update gegeven en deze staan op GGD Kennisnet en de websites van NCJ en Gezonde School. In het kader van deskundigheidsbevordering heeft Pharos op drie landelijke trainingsdagen voor Gezonde School-coördinatoren van het PO, VO en MBO het thema welbevinden verzorgd. Bij PO en VO betrof het regulier en speciaal onderwijs. Ook heeft Pharos op een regionale training voor Gezonde School-coördinatoren het thema welbevinden verzorgd. We hebben tevens alle teksten over welbevinden voor de Gezonde School website voor zowel het PO als het VO herzien dan wel geschreven.

LOT werkgroep werkzame elementen van interventies

Pharos heeft ook afgelopen jaar deelgenomen aan de werkgroep 'Werkzame Elementen' waarvan RIVM trekker is. In de Handreiking Gezonde Gemeente is in samenwerking met de thema-instituten een 'wat werkt' dossier Armoede, schulden en gezondheid gemaakt. Ook is in 2019 een literatuurstudie uitgevoerd naar de werkzame elementen in de ondersteuning van professionals bij het gebruik van eHealth. Dit vanuit de gedachte dat eHealth-toepassingen het beste in een blended care opzet kunnen worden aangeboden. In 2020 zal deze verder worden verdiept met kennis uit bestaande interventies en worden uitgewerkt tot praktische handvatten voor professionals. Ook is gewerkt aan een infosheet over werkzame elementen van interventies gericht op het tegengaan van eenzaamheid bij ouderen met lage ses en/of migrantenachtergrond.

10. Kennis- en informatieoverdracht

De kerntaak van Pharos is het verzamelen, verrijken en verspreiden van kennis en informatie. PR, marketing en communicatie spelen bij dat laatste een belangrijke rol. We hebben proactief ingezet om de vindbaarheid, toegankelijkheid en het delen van de kennis en informatie naar onze doelgroepen te vergroten, en zo effectief mogelijk onze doelgroepen te bereiken. Daarbij toetsen we steeds onze communicatieactiviteiten op effectiviteit en zoeken voortdurend naar kansen om de communicatie te verbeteren. We waren actief zichtbaar in relevante landelijke, regionale en lokale (kennis)netwerken en verstevigden de band met samenwerkingspartners. We hebben kennis en informatie gedeeld in rapporten, factsheets, handreikingen, interventies, instrumenten, video's en op bijeenkomsten. Een belangrijk uitgangspunt van Pharos is dat we altijd samenwerken met de mensen om wie het gaat. Dit jaar hebben we in onze communicatie nog meer aandacht besteed aan het vertellen van de verhalen van inwoners, gecombineerd met de onderliggende kennis en informatie van Pharos. Dit is onder andere verwerkt in onze publicatie: 'Samenwerken met de mensen om wie het gaat'. Ook hebben we veel gebruik gemaakt van podcasts, video en storytelling.

Digitale kennisuitwisseling en kennisoverdracht

Pharos zorgt voor actuele kennis en inzichten op www.pharos.nl en negen themasites: www.huisarts-migrant.nl, aandeslag.info, www.gezondheidsvaardigheden.nl, www.lampion.nl, www.begrijpjelichaam.nl, www.gezondinnederland.info, www.casussen-uit-achterstandswijken.nl, www.gezondin.nu en pharosleerplatform.nl.

Een belangrijke ontwikkeling was in 2019 de nieuwe website www.pharos.nl die in december 2018 live gegaan is. Dit gaf ons de kans om de SEO (search engine optimization) flink te verbeteren en samen met de nieuwe contentstrategie werpt dat zijn vruchten af. Onze content wordt beter gevonden. Met als resultaat meer bezoekers, en een groter (kwalitatief) bereik met onze kennis, producten en diensten.

Er is een nieuwe content strategie voor de social mediakanalen van Pharos ontwikkeld en ingevoerd. Deze heeft geleid tot een groei in volgers, maar belangrijker is dat we per kanaal een eigen strategie volgen en content maken. Zo bouwen we aan niet alleen aan een kwantitatief, maar ook kwalitatief bereik per kanaal, en zijn we beter in staat een relatie op te bouwen met onze volgers en worden onze kennisproducten beter verspreid.

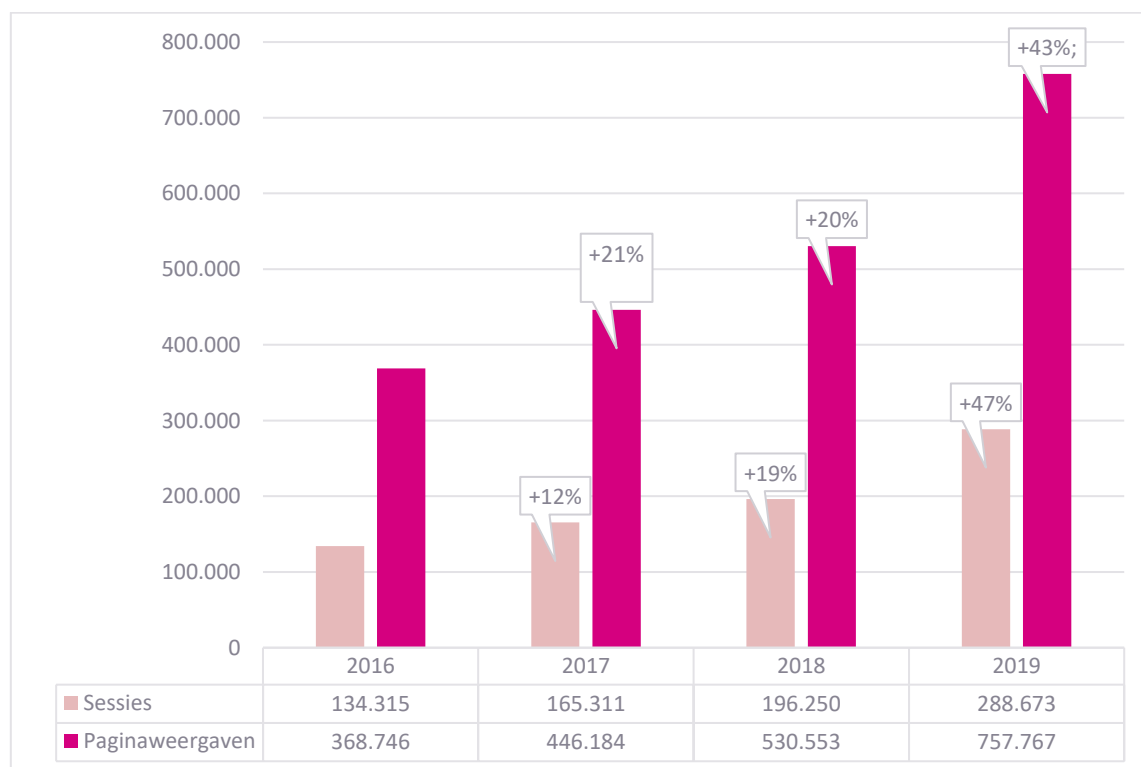
Periodiek zijn vijf verschillende digitale nieuwsbrieven verstuurd. Daarnaast deelden we via pharos.nl activiteiten en kennis die we hebben ontwikkeld samen met RIVM Centrum Gezond Leven (RIVM CGL) en de Gezonde School.

Resultaten sociale media kanalen

Kanaal	Aantal 2017	Aantal 2018	Aantal 2019	2018/2019
LinkedIn	3.072 volgers	6.148 volgers	9.103 volgers	↑ 48%
Twitter	3.100 volgers 410.364 weergaven	3.580 volgers 816.455 weergaven	3.849 volgers 527.310 weergaven	↑ 8% ↓ 35%
Facebook	665 volgers	1.154 volgers	1.361 volgers	↑ 18%
YouTube	25.194 weergaven 90 abonnees	50.300 weergaven 242 abonnees	61.979 weergaven 450 abonnees	↑ 23% ↑ 86%

Ontwikkeling en groei www.Pharos.nl.

In 2019 288.673 bezoekers en 757.767 paginaweergaven.

Nieuwsbrieven

	Aantal abonnees
Pharos corporate	4.508
Alliantie Gezondheidsvaardigheden	1.035
Gezond in...	1.013
Meisjesbesnijdenis	668
Huisarts-migrant	448

Highlights social media 2019

Tweetactiviteit

Pharos @PharosKennis
Er wonen hier bijna 41.000 vrouwen die zijn besneden. Naar schatting lopen 4200 meisjes de komende 20 jaar risico op besnijdenis. Dat zijn de actuele cijfers van meisjesbesnijdenis (vgv) in Nederland, blijkt uit ons onderzoek in opdracht van @MinVWS.
<https://www.pharos.nl/nieuws/actuele-cijfers-meisjesbesnijdenis-in-nederland/> ... <pic.twitter.com/5Ljpg897i>

Uw Tweet uitlichten
Uw Tweet heeft tot nu toe **13.116** weergaven in totaal. Zorg voor meer weergaven voor deze tweet!

Weergaven 13.116

Totaal aantal interacties 391

- Media-interacties 175
- Clicks op links 63
- Uitklappen van details 63
- Clicks op profiel 38
- retweets 32
- Vind-ik-leuks 11
- Antwoorden 8
- Volgacties 1

Tweetactiviteit

Pharos @PharosKennis
Veel woorden in bijsluiters blijken te ingewikkeld, misschien ook wel voor jou. Daarom hebben we @MedicijnNL geholpen met het maken van een patiëntvriendelijke woordenlijst voor de bijsluiters van medicijnen. <https://www.cbq-meb.nl/onderwerpen/hv-patientenbijsluiters/documenten/beleidsdocumenten/2019/01/01/patientvriendelijke-termen> ... <pic.twitter.com/2PU6JDEd0U>

Uw Tweet uitlichten
Uw Tweet heeft tot nu toe **8.784** weergaven in totaal. Zorg voor meer weergaven voor deze tweet!

Uw Tweet uitlichten

Weergaven 8.784

Mediaweergaven 2.495

Totaal aantal interacties 280

- Media-interacties 112
- Clicks op links 45
- Vind-ik-leuks 36
- Uitklappen van details 36
- retweets 26
- Clicks op profiel 20
- Antwoorden 5

Pharos
Gepubliceerd door Anna Sonnemans-Nilsson
[?] · 25 januari 2019 · 🌐

Pagina leuk vinden ***

De meeste vluchtelingen die in Nederland worden opgevangen, komen uit Syrië (17% van totaal) en Eritrea (14% van totaal).

In deze geactualiseerde factsheets vind je meer cijfers en informatie over de achtergrond van deze mensen - waaronder over hun opleiding, opvoeding, religie, reden om te vluchten én gezondheidsproblemen. Ook staan er praktisch advies en hulpmiddelen in voor zorgverleners die asielzoekers met deze herkomst zien.

Factsheet Syrische vluchtelingen: <https://ww...> Meer weergeven

Prestaties van je bericht

3.708 Bereikte personen

53 Vind-ik-leuks, opmerkingen en gedeelde items ⓘ

29 Vind-ik-leuks	29 Voor bericht	0 Voor gedeeld bericht
12 Opmerkingen	12 Op bericht	0 Op gedeeld bericht
12 Gedeeld	12 Van bericht	0 Op gedeeld bericht

980 Klikken op berichten

29 Fotoweergaven	196 Klikken op link ⓘ	755 Overige klikken ⓘ
----------------------------	---------------------------------	---------------------------------

NEGATIEVE FEEDBACK

0 Bericht verbergen	2 Alle berichten verbergen
0 Rapporteren als spam	0 Pagina niet meer leuk vinden

Gerapporteerde statistieken kunnen achterlopen op wat er in berichten wordt weergegeven

Pharos
Gepubliceerd door Nadja Zwilling [?] · 2 oktober 2019 · 🌐

Pagina leuk vinden ***

"Ik vloog naar mijn familie in mijn land juf! Het was zo mooi en ook een beetje verdrietig." Mooie woorden van een vluchtelingenkind. Zijn juf werkt met de lesmethode 'Wereldreizigers'. Deze methode richt zich op de sociaal-emotionele ontwikkeling van vluchtelingenkinderen en hun verbondenheid met klasgenootjes. Het thema van de [#kinderboekenweek](#) is 'Reis mee', en dat is precies wat de methode 'Wereldreizigers' doet. Vluchtelingenkinderen nemen zichzelf, hun klasgenootjes en leerkrachten mee op hun reis. Het is geen kinderboek maar wel een boek voor kinderen.

Benieuwd hoe je 'Wereldreizigers' in kunt zetten? Vraag het gratis proefpakket aan. Reis je ook mee? <https://www.pharos.nl/kennisbank/?zoeken=wereldreizigers>

[#kinderboekenweek](#) [#reismee](#) [#wereldreizigers](#)

Prestaties van je bericht

4.068 Bereikte personen

63 Reacties, opmerkingen en deelacties ⓘ

62 Leuk	32 Op bericht	30 Op deelacties
12 Geweldig	8 Op bericht	4 Op deelacties
13 Opmerkingen	13 Op bericht	0 Op gedeeld bericht
10 Gedeeld	10 Van bericht	0 Op gedeeld bericht

689 Klikken op berichten

18 Fotoweergaven	64 Klikken op link ⓘ	607 Overige klikken ⓘ
----------------------------	--------------------------------	---------------------------------

NEGATIEVE FEEDBACK

0 Bericht verbergen	1 Alle berichten verbergen
0 Rapporteren als spam	0 Pagina niet meer leuk vinden

Gerapporteerde statistieken kunnen achterlopen op wat er in berichten wordt weergegeven

PR en communicatie

Bij het delen van kennis en het informeren, betrekken, inspireren en binden van partijen waar we mee samenwerken in programma's en projecten is de inzet van pr en communicatie onmisbaar. De uitwisseling en overdracht van onze kennis vond plaats via een brede mix aan kanalen van Pharos of de partners waar we mee samenwerken: websites, social media, digitale platforms, e-learnings en nieuwsbrieven. We deelden onze kennis bij debatten, workshops, symposia en congressen. We maakten publicaties, artikelen, factsheets, (eenvoudig) voorlichtingsmateriaal, video's, beeldverhalen, handreikingen, kennisdocs, nieuwsberichten en blogs. Daarnaast hebben we gericht de communicatie-inzet van onze collega's ondersteund om hen als experts meer zichtbaar te maken en hun netwerken beter te benutten.

Dit heeft geleid tot een beter relevant bereik op bepaalde thema's, bijvoorbeeld gezondheidsvaardigheden, integrale aanpak van gemeenten, palliatieve zorg voor migrantenouderen, psychische gezondheid vluchtelingen en medicatieveiligheid. We werken altijd in co-creatie met de profijtgroep: mensen met een lage sociaaleconomische status, migranten en vluchtelingen. We betrekken ze bij ontwikkeling en het testen van informatie en voorlichtingsmaterialen.

We stimuleerden en faciliteerden gemeenten en GGD' en om sleutelpersonen in te zetten. We werkten in programma's en projecten nauw samen met lokale organisaties. Onze brede samenwerking met partners en de lokale aanwezigheid is een belangrijke aanpak om het bereik van ons aanbod te vergroten.

Persvoorlichting en woordvoering

We voeren een actief persbeleid en werken continu aan het verstevigen van de relatie met zowel vakmedia als publieksmedia. We richten hierbij vooral op het aangaan van een relatie met pers/media die een inhoudelijke interesse/belang hebben bij ons thema. We leverden kennis en informatie ter voorbereiding van artikelen, nieuwsitems en interviews in verschillende (digitale) media. De actieve aanpak heeft in 2019 geleid tot een intensivering van persvragen en meer zichtbaarheid van de Pharos-thema's in de media. Met als resultaat bijvoorbeeld een interview in SKIPR met Patricia Heijdenrijk over leefstijlgeneeskunde, een artikel in de Volkskrant over Syrische Vluchtelingen, artikelen in de Volkskrant, op NOS.nl en in diverse vakbladen naar aanleiding van het verschijnen van het rapport prevalentie VGV in Nederland, een artikel met Patricia Heijdenrijk over gezondheidskansen in Coincide - Voorzorg, een artikel in Synthesis over digitale communicatie voor patiënten met beperkte gezondheidsvaardigheden, een artikel in Zorg + Welzijn over vluchtelingenkinderen en een special over gezondheidsverschillen in het vaktijdschrift Bijblijven voor huisartsen. Daarnaast leveren we verschillende media op aanvraag regelmatig achtergrondinformatie en context voor artikelen en interviews die binnen het thema gezondheidsverschillen vallen. Meer over Pharos in de media is beschreven bij de programma's.

Informatie- en Adviespunt

Bij Pharos komen dagelijks vragen binnen van professionals en andere partijen die te maken hebben met de preventie, zorg en ondersteuning van de gezondheid van mensen met een lage sociaaleconomische status, migranten en vluchtelingen. Deze vragen bereiken ons via de telefoon, het webformulier en de mail.

Op basis hiervan actualiseerden we de lijst met veel gestelde vragen en de sociale kaart.

11. Bestuursverslag

De in de voorgaande hoofdstukken afgelegde verslaglegging beperkt zich grotendeels tot de uitvoering van de door het Ministerie van VWS verstrekte instellingssubsidie. De werkzaamheden van Pharos zijn echter breder, o.a. doordat wij werken voor een groot aantal andere opdrachtgevers. In dit bestuursverslag geven we kort een toelichting op het functioneren van Pharos in 2019 in volle breedte

We kijken terug op een succesvol jaar en we sluiten dan ook af met een positief financieel saldo. Ik verwijs u naar de jaarrekening voor de cijfermatige onderbouwing.

Zoals u heeft kunnen lezen hebben we mooie inhoudelijke resultaten geboekt. Dat kunnen we alleen doen omdat we ook als organisatie zaken goed op orde hebben. Ik neem u graag mee in hoe we dat doen en waar we met name in 2019 verbeteringen hebben doorgevoerd

Ruimte voor leren

In veel van ons werk vragen we aandacht voor leren en experimenteren of geven we hier actief vorm aan. We werken aan ingewikkelde en complexe vraagstukken; dat vraagt niet alleen extern maar ook intern ruimte voor een inspirerende en stimulerende leeromgeving. Daarin is er vertrouwen en durf je datgene wat je nog niet weet toch te onderzoeken, toe te passen in de lerende praktijk en eventueel weer aan te passen als het niet gelijk werkt. Het is belangrijk om goed van elkaars werk op de hoogte zijn en elkaars kennis goed te benutten. We organiseerden hiervoor gedurende het jaar diverse medewerkersbijeenkomsten en “Broodjes Kennis”. Er zijn formele teamoverleggen en bilats, maar collega’s zochten ook informele momenten voor een goed gesprek. Ons kantoor noemen we “het glazen huis”. We willen graag dat iedereen zich welkom voelt, bezoekers en medewerkers. Het glazen huis staat voor een inclusieve en transparante cultuur, waarin ruimte is voor iedereen. In het volgende hoofdstuk treft u het sociaal jaarverslag dat o.a. ingaat op diversiteit, werving, medewerkerstevredenheid en opleidingen.

Organisatiestructuur

We zijn het jaar gestart met een managementteam (MT) op volle sterkte, in januari is de nieuwe adjunct-directeur gestart en in februari de nieuwe bestuurssecretaris. We hebben een heldere structuur langs de inhoudelijke lijnen, met teams per inhoudelijke lijn die aangestuurd worden door programmamanagers. In totaal waren er in 2019 10 inhoudelijke teams onder leiding van 5 programmanagers en daarnaast 4 ondersteunende stafdiensten (HR, F&B/ICT, PRM&C, en secretariaat/facilitair) onder leiding van een coördinator. De beide directieleden hebben de inhoudelijke en ondersteunende portefeuilles onderling verdeeld. Tweewekelijks is er een breed programmamanagers overleg, waarbij de staf deels ook aanwezig is, en tweewekelijks een

management vergadering (directie, directiesecretaris en coördinatoren HR en F&B/ICT). Het MT is besluitvormend. Sinds 2019 hanteren we ook een besluitenregister om de besluiten in het MT helder te borgen.

Beleidscyclus en Planning/Control

We hebben een jaarlijkse beleidscyclus die steeds start in het voorgaande jaar middels een kaderbrief in mei, waarin het kader staat voor het schrijven van het jaarplan voor het aankomende jaar. Op basis hiervan stellen de inhoudelijke teams en ondersteunende diensten het jaarplan voor het komende kalenderjaar op. Het jaarplan wordt goedgekeurd door de RvT in september. We maken hiernaast een jaarverslag over het afgelopen jaar die wordt afgerond en geaccordeerd door de RvT in mei.

De hele beleidscyclus is uitgewerkt in een document dat inzicht geeft in de taken, verantwoordelijkheden en tijdspaden aangaande deze cyclus. Deze wordt jaarlijks gedeeld met de medewerkers. Dit jaar hebben we hard gewerkt aan de begrijpelijkheid en betrouwbaarheid van de (financiële) sturingsinformatie. Dit heeft geresulteerd in tweemaandelijks managementinformatie om het lopende jaarplan beter te kunnen monitoren. In 2019 is een standaard werkwijze ingevoerd voor het (laten) beoordelen en ondertekenen van offertes / samenwerkingscontracten.

In 2020 loopt onze huidige meerjarenstrategie af. We zijn in het najaar van 2019 gestart met de voorbereiding van de nieuwe strategie die we medio 2020 gereed hopen te hebben en zullen gebruiken voor het jaarplan 2021. In 2019 hebben we ook een externe stakeholdersanalyse laten uitvoeren. Dit onderzoek heeft ons mooie input gegeven voor dit strategietraject.

Governance

Pharos streeft ernaar om te werken volgens de principes van 'Good Governance'. Hierbij gaat het om goed bestuur op de lange termijn te realiseren. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de bestuurder en de Raad van Toezicht om hiervoor de juiste omstandigheden te creëren. Een goede samenwerking met de Ondernemingsraad is daarbij van groot belang. Goed bestuur vraagt om een heldere invulling van toezicht, verantwoording en medezeggenschap. Niet alleen in heldere spelregels, maar ook in (in de praktijk) gezamenlijk gevoelde waarden.

De governance van Pharos heeft een goede basis met een betrokken en positief kritische Raad van Toezicht. Zie hiervoor ook het verslag van de RvT in dit jaarverslag. De samenwerking met de Ondernemingsraad wordt over het algemeen van beide kanten als goed beschouwd

Allianties

Pharos staat niet alleen in de kennisinfrastructuur van het ministerie van VWS. We zochten ook in 2019 nadrukkelijk de samenwerking met de partnerinstellingen in het sociaal domein via de Kennis Alliantie maatschappelijke en zorgorganisaties (KAMZO), bestaande uit Vilans, Movisie, NCJ, NJI en Pharos. Dit doen we ook op leefstijlthema's via het Landelijk Overleg Thema instituten (LOT), bestaande uit Rutgers, SoaAids NL, VeiligheidNL, Voedingscentrum, Trimbos, RIVM/CGL, KC Sport en Pharos. Van deze laatste voert Pharos in 2019/2020 het voorzitterschap. Pharos is tevens lid van de Federatie voor Gezondheid en van Eurohealtnet. Op bestuurlijk niveau is er ook een paar keer per jaar overleg met GGDGHOR NL.

In 2019 is geïnvesteerd in ons netwerk met migrantenorganisaties. Daarnaast bestaat er door onze opleidingen en begeleidingsstructuur ook een krachtig netwerk van sleutelpersonen in het

hele land. We coördineerden de Alliantie Gezondheidsvaardigheden, een netwerk met zo'n 90 partners in de zorg. En we werden lid van de Alliantie Medicatieveiligheid en het netwerk patiënten informatie. We spelen in beide netwerken een voortrekkende rol wat betreft begrijpelijke informatie over medicatie.

Natuurlijk, zoals ook opgenomen in ons jaarplan voor VWS, heeft Pharos tientallen samenwerkingspartners verbonden aan de inhoudelijke programma's.

Terugblik 2019 overige projecten

Binnen alle programma's voeren we aanvullende projecten uit om de meerjarendoelen te behalen. Hiervoor wordt dan aanvullende financiering gezocht bij fondsen, ZonMW, projectsubsidies of via aanbestedingen. Een kleine selectie:

In 2019 hebben we het Prevalentieonderzoek naar meisjesbesnijdenis afgerond. De cijfers geven inzicht waar aanscherping in beleid, zorg en ondersteuning gewenst is. Verder hebben we het meerjarenprogramma 'Aan de slag' afgerond waarin we op 25 AZC's de kennis en kunde hebben geborgd om met asielzoekers succesvol aan te sluiten bij lokaal vrijwilligerswerk. Pharos droeg bij aan traject 5 van het Programma Sociaal domein aangaande terugdringen gezondheidsverschillen in de vroegste levensfasen. Binnen het actieprogramma Kansrijke Start ondersteunen en stimuleren wij het sluiten van kansrijke coalities rondom de geboortezorg. Ook werkten we aan het onderzoeksprogramma Chronische stress in de wijk.

Ontwikkelingen in 2020

We zien dat het thema 'gezondheidsverschillen' momenteel stevig op de verschillende (beleids)agenda's staat. Het harde werken en agenderen van de afgelopen jaren is hiermee beloond. Het is belangrijk dat er, met de toegenomen aandacht, op dit grote vraagstuk samengewerkt blijft worden aan oplossingen. Aan Pharos de uitdaging om ons de komende tijd goed te blijven positioneren, onze toegevoegde waarde en kennis goed voor het voetlicht te brengen en een belangrijke kennispartner te blijven voor alle belangrijke stakeholders.

Ten tijde van dit verslag speelt de Corona pandemie. Nadat het coronavirus in eerste instantie vooral een Chinees probleem leek, is de laatste weken gebleken dat ook in Nederland en Europa de ziekte wijd is verspreid. De in de afgelopen weken in Nederland genomen maatregelen, zijn ongekend. Hoewel het kantoor op het moment van schrijven gesloten is en iedereen inmiddels al weken thuiswerkt gaan de werkzaamheden gelukkig gewoon door. De coronacrisis heeft een onzeker effect op de activiteiten en de financiële resultaten van Pharos, vooralsnog zonder ernstige onzekerheid omtrent de continuïteit. Een aantal activiteiten zijn opgeschort naar het najaar en worden nu vervangen door Corona gerelateerde activiteiten. Meest in het oog springend is onze basisinformatie rond kabinetsmaatregelen en hygiëne-voorschriften in begrijpelijk taal. We verwachten geen problemen rondom de uitvoering van instellingssubsidie en zijn met VWS nauw in overleg over de eventueel vervangende activiteiten. Voor de externe projecten zijn de onzekerheden iets groter, maar we zien op dit moment nog geen grote verschuivingen in de omzet. Inmiddels zijn we ook in beraad over scenario's hoe we de herstart op kantoor in de 1,5 meter samenleving moeten vormgeven.

Belangrijke inhoudelijke ontwikkelingen die in 2020 op stapel staan zijn de nieuwe Nota Volksgezondheid, de invulling van de Health-Holland kennis- en innovatieagenda, de vervolgvactiteiten rondom Juiste Zorg op de Juiste Plek, Samen beslissen en uitkomstgerichte

zorg, de voorbereidingen op de nieuwe Wet inburgering, de nieuwe werkagenda van de RV&S, toenemende regionalisering van het kennislandschap en de voorbereiding op de Tweede Kamerverkiezingen in 2021. We zoeken op al deze ontwikkelingen steeds naar onze rol en hoe we de meeste impact kunnen maken om onze doelstellingen te bereiken. In alle programma's zijn keuzes gemaakt voor bepaalde focus op deze ontwikkelingen. Uitgangspunt is altijd hoe we maximale impact kunnen creëren voor de mensen waar wij aandacht voor vragen: de kwetsbare burgers, laagopgeleiden, migranten en vluchtelingen.

12. Sociaal jaarverslag

Pharos is hét leading expertisecentrum op het gebied van gezondheidsverschillen. Dit doen we door onder andere innovatief en vernieuwend te zijn, met onderscheidende positieve oplossingen te komen, de problematiek integraal te benaderen en het behouden en uitbouwen van excellente kennis over dit onderwerp.

Het HR-beleid van Pharos speelt in op de strategische doelen van de organisatie, vooral door de personele basis voor de toekomst te versterken. Ontwikkeling, het systematisch zoeken naar leerelementen en interne verbinding blijven hierin, zoals elk jaar, een belangrijke factor. Jaarlijks wordt een goede analyse gemaakt van de aanwezige kennis en competenties van het personeel en wat er voor de toekomst nodig is. Dit doen wij onder andere door middel van gesprekken met de leidinggevenden en analyse van de exitgesprekken. De uitkomsten hiervan worden meegenomen in het werving- en selectieproces en in de doorstroombmogelijkheden binnen de organisatie. Opleidingen, trainingen en cursussen worden ingezet daar waar nodig en wenselijk.

De opgedane kennis wordt zoveel mogelijk intern gedeeld via onder andere kennislunches, medewerkersbijeenkomsten en intercollegiaal overleg.

De continue aanwezigheid van stagiaires zorgt voor een wederzijdse kennisuitwisseling. Stagiaires worden begeleid in het oppakken, plannen en uitvoeren van werkzaamheden. Tegelijkertijd brengen zij de laatste kennis van hun diverse studies in binnen de organisatie. Ook biedt Pharos ruimte voor werkervaringsplaatsen, waarbij mensen die nog even niet terecht kunnen op de arbeidsmarkt de mogelijkheid krijgen om werkervaring op te doen. Zo worden de kansen van het vinden van een passende baan voor deze mensen vergroot.

Mensen die aan het begin van hun carrière staan, krijgen binnen Pharos extra ruimte en begeleiding om goed in te stromen in het werkproces. Op deze manier zullen ze snel aan kunnen sluiten op de eisen die de werkzaamheden van ze vragen.

In 2019 is een medewerkerstevredenheidsonderzoek uitgevoerd. Pharos heeft dat dit jaar ingericht door middel van workshops gebruik makend van de methodiek van 7 bronnen van Arbeidsvreugde. Het is een methodiek waar de medewerkers in hun teams elkaar bevragen op wat tevredenheid betekent, waar knelpunten zitten en wat mogelijke oplossingen zijn. Op basis van deze uitkomsten zijn in teams en door de organisatie verbeterplannen opgesteld. Belangrijke uitkomst was dat medewerkers van Pharos trots zijn op hun werk en op de organisatie, ze zijn betrokken en vinden dat zij werk doen dat van betekenis is. Belangrijk aandachtspunt was de ervaren werkdruk. Hier hebben we in 2019 al een aantal interventies op gedaan en dit onderwerp zal ook in komend jaar hoge prioriteit hebben.

Diversiteit is voor Pharos een belangrijk thema. Wij vinden het belangrijk dat wij kennis hebben en houden van de verschillende doelgroepen. Dat lukt het beste door die doelgroepen ook vertegenwoordigd te hebben binnen de organisatie. Om die reden heeft Pharos deelgenomen aan Diversity Day. Samen met de OR is er een bijeenkomst georganiseerd die het startschot heeft

gegeven voor een nieuw op te zetten diversiteitsbeleid binnen de organisatie. Dit wordt samen met enthousiaste medewerkers vorm gegeven.

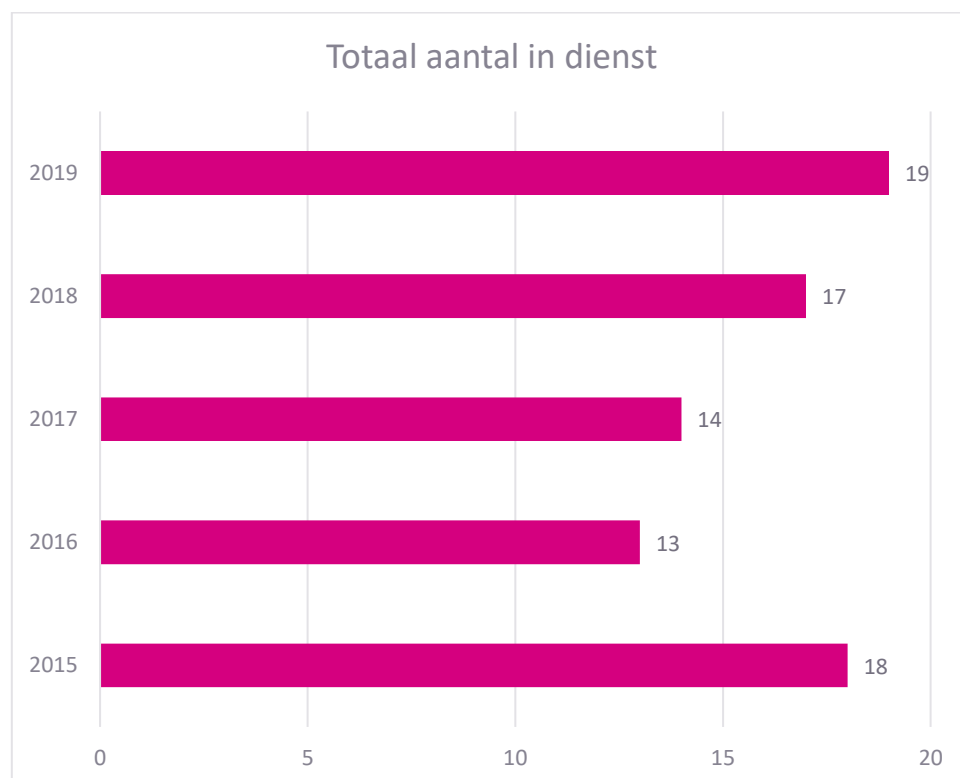
Aantal medewerkers in dienst bij Pharos op 31 december: 71

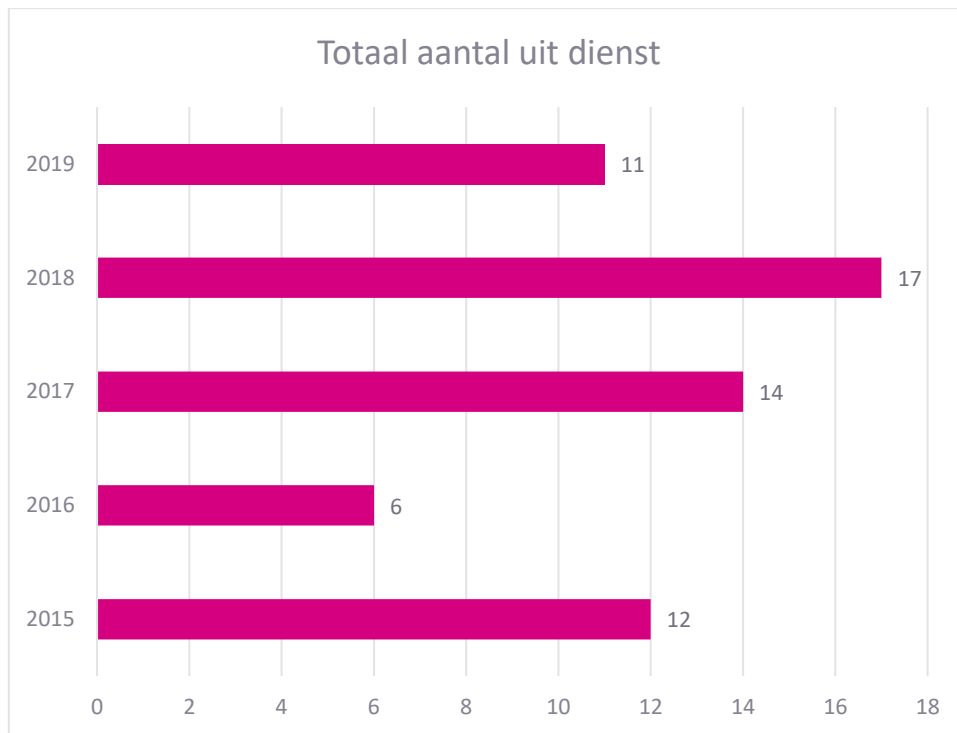
De doorstroom en continue aandacht voor het in huis brengen van de juiste expertise voor de diverse opdrachten, zorgt regelmatig voor vacatures. De werving van kandidaten is dan ook een blijvend aandachtspunt.

	2015	2016	2017	2018	2019
Aantal medewerkers	55	63	66	70	71

Verloop

Het medewerkersbestand is met een kleine 27% vernieuwd. Het verloop in 2019 was 15,5 % en werd voornamelijk veroorzaakt door het aflopen van tijdelijke contracten en een aantal mensen die de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt.

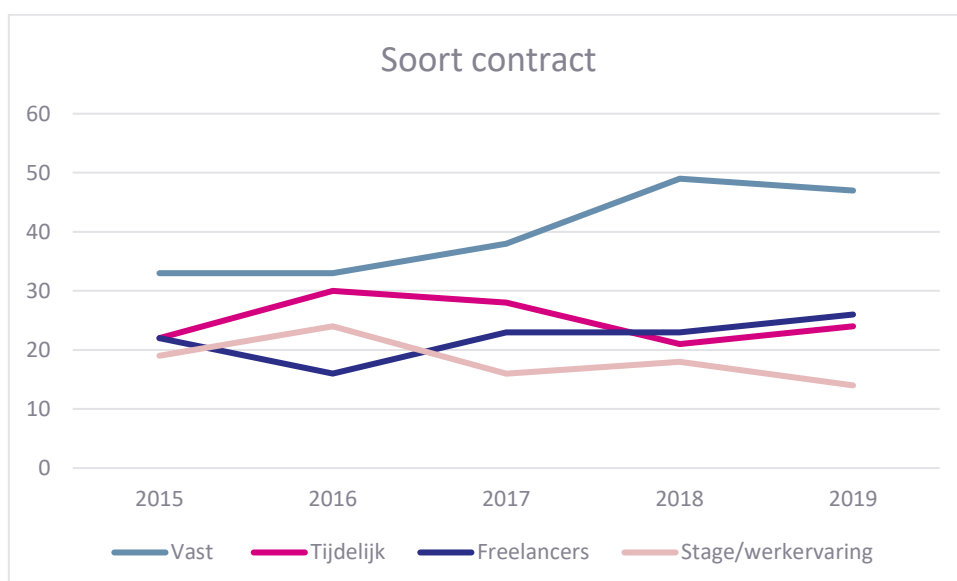

Vaste en tijdelijke contracten

Eind 2019 hadden 47 medewerkers een vast contract, tegenover 24 medewerkers met een tijdelijke aanstelling. Een tijdelijke aanstelling loopt vanaf een paar maanden tot 5 jaar. Voor projecten werkt Pharos met een groeiend aantal ZZP'ers die worden ingezet naar de benodigde kennis en ervaring. Voor trainingen werkt Pharos samen met een pool van externe trainers en trainingsacteurs die regelmatig worden ingezet.

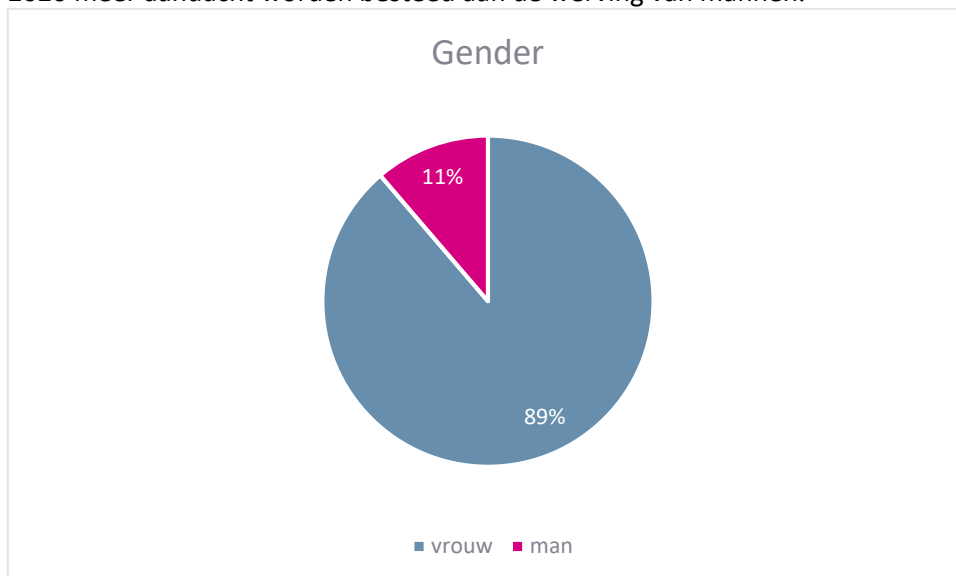
In de tabel wordt het aantal ZZP'ers vermeld met wie Pharos in het betreffende jaar heeft samengewerkt, niet het aantal opdrachten waarvoor deze ZZP'ers waren ingezet.

Gender

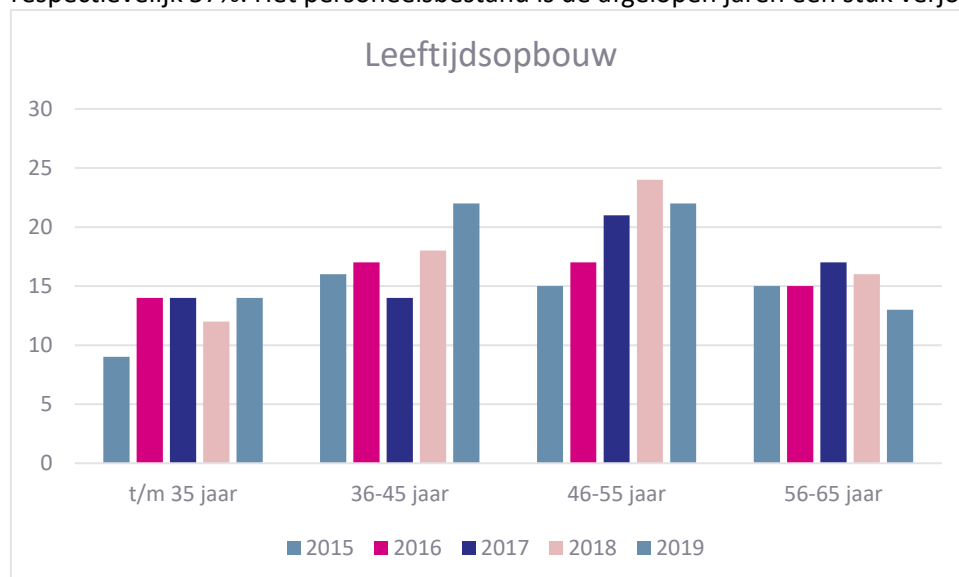
Op 31 december 2019 bestond het personeelsbestand voor 89 % uit vrouwen en voor 11% uit mannen.

In 2018 waren deze percentages respectievelijk 83 % en 17 %. In het kader van diversiteit zal in 2020 meer aandacht worden besteed aan de werving van mannen.

Leeftijdsopbouw

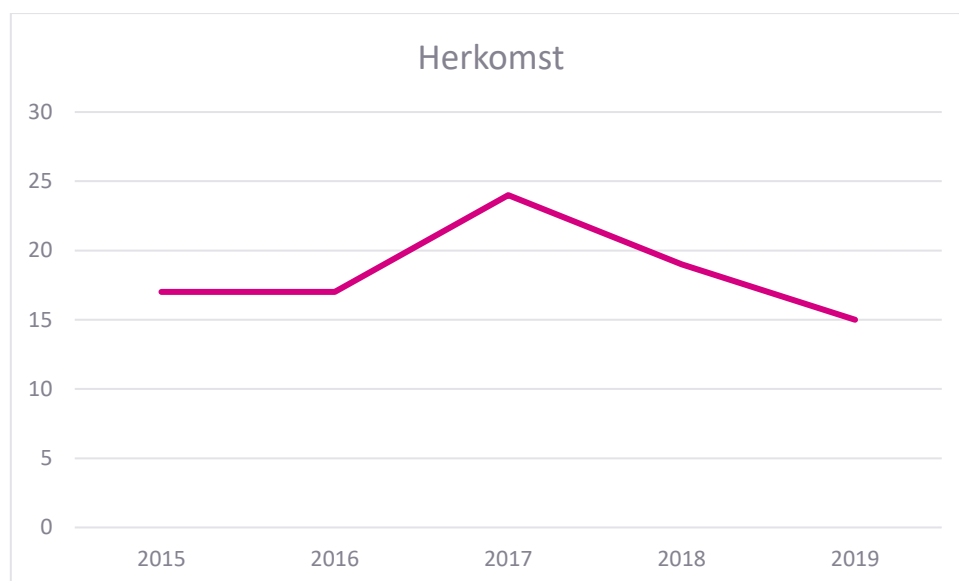
Op 31 december 2019 was 49% van het personeel ouder dan 45 jaar. In 2018 was dit respectievelijk 57%. Het personeelsbestand is de afgelopen jaren een stuk verjongd.

Herkomst van medewerkers

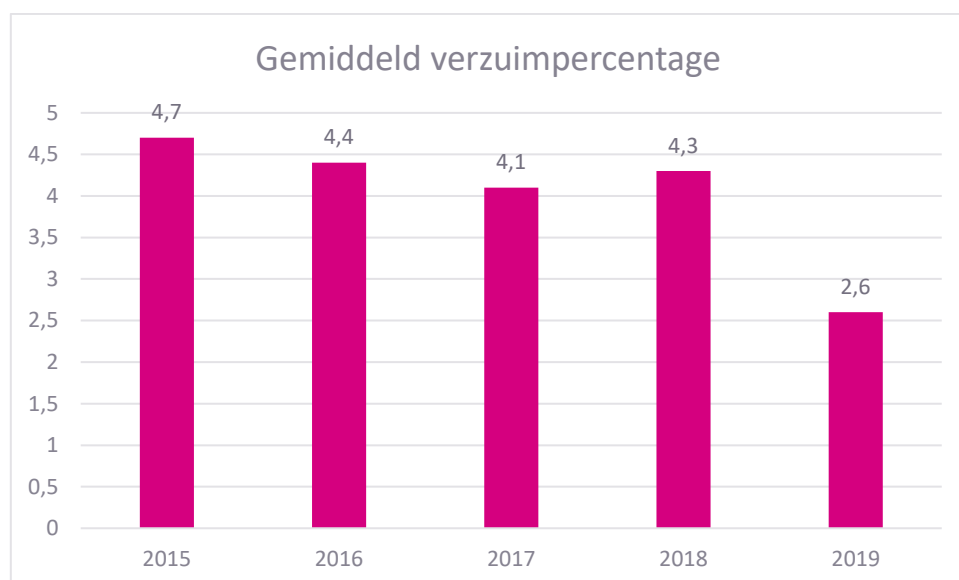
Het percentage medewerkers met een migrantenachtergrond binnen Pharos bedroeg per 31 december 2019 21%. In 2018 was dit 27%. Deze daling is deels te wijten aan het aflopen van een van de programma's waar wij meerdere medewerkers met een migrantenachtergrond

hadden ingezet. In het kader van de diversiteit, zal in 2020 meer aandacht besteed worden aan de werving van medewerkers met een migrantenachtergrond.

Ziekteverzuim

Het gemiddelde ziekteverzuim lag op 2,6 %, dit is ver onder het streefpercentage van 4%.

13. Raad van Toezicht

Ingebracht door Mw. drs. F.M. Nasrullah, voorzitter, namens de Raad van Toezicht

Het jaar in vogelvlucht

De Raad van Toezicht heeft in 2019 volgens schema vijf keer vergaderd. Als vaste bespreekpunten stonden in elke vergadering de financiële en inhoudelijke voortgang op de agenda. In de vergadering van februari nam de Raad kennis van de ontwikkelingen rond het inhoudelijke onderwerp populatiegerichte bekostiging en de gemeentepolis. In mei konden de jaarrekening en het jaarverslag worden vastgesteld. In juli vond een toetsing van het strategische beleid plaats. Ook sprak toen een delegatie van de Raad van Toezicht met de ondernemingsraad. In de vergadering van september werd het jaarplan 2020 ten behoeve van de instellingssubsidie vastgesteld. In de vergadering van november kon ook een aanvullend jaarplan, met daarin onder meer de activiteiten voor derden en van de ondersteunende afdelingen worden vastgesteld.

Nieuwe RvT-leden

De Raad mocht in 2019 twee nieuwe leden verwelkomen. In februari maakte de Raad kennis met mevrouw Linden. Na een succesvol wervingstraject trad in september de heer Snoeij toe tot de Raad van Toezicht. Eerder dat jaar had mevrouw Kooy-Veenstra na een zittingsduur van acht jaar afscheid genomen.

Zelfevaluatie

In november 2019 hebben de leden van de Raad van Toezicht onder externe begeleiding een zelfevaluatie uitgevoerd. Hierbij is onder meer vooruit geblikt naar het in 2020 gepland staande aftreden van de huidige voorzitter. Ook is de inrichting van de governance bekeken. Dit gaf aanleiding om de reglementen van de Raad van Toezicht te herzien. In november zijn de reglementen op enkele punten aangepast met het oog op de aanstaande werving. Er is een wensenlijst geformuleerd voor verdere aanpassing van het RvT reglement in 2020. De RvT heeft uitgesproken contact te willen houden met en kennis op te doen over de diverse werkzaamheden van Pharos. Dit komt zijn werk als toezichthouder ten goede. De Raad heeft de intentie om ook in 2020 inhoudelijke onderwerpen de revue te laten passeren.

Wisseling tekenend accountant

In 2019 stopte de heer Vas Ast als tekenend accountant voor Pharos. Na deze rol ruim zes jaar te hebben vervuld, adviseerde hij een wisseling. De Raad benoemde in september zijn collega mevrouw Van der Zande als opvolger.

Auditcommissie

De Raad van Toezicht kent, vooralsnog tijdelijk, een auditcommissie. Leden van de auditcommissie waren de heer Heuvelink en tot juli mevrouw Kooy-Veenstra, vanaf september de heer Snoeij. De auditcommissie is twee maal bijeengekomen in 2019. Dit ter voorbereiding van de behandeling van de jaarrekening en het jaarverslag van 2018, respectievelijk de begroting en het jaarplan voor 2020. Ook het accountantsverslag en de managementletter zijn door de auditcommissie besproken. De commissieleden hebben de Raad van Toezicht, de directeur-bestuurder en ook de business controller van advies voorzien. In 2020 zal worden bekeken of het wenselijk is dat de auditcommissie blijft bestaan en deze een vast karakter dient te krijgen.

Remuneratiecommissie

De Raad kent een remuneratiecommissie. Deze commissie werd in 2019 gevormd door mevrouw Nasrullah en mevrouw Kooy-Veenstra. Zij hebben in juni het jaargesprek met de directeur-bestuurder gehouden.

Terugblik 2019

In 2019 heeft de Raad van Toezicht relatief veel aandacht besteed aan het financieel in control zijn van de organisatie. Nadat in 2018 een nieuw boekhoudsysteem was ingevoerd en er eind 2018 een nieuwe business controller is aangesteld, konden op dit gebied de nodige stappen worden gezet. Het heeft de Raad van Toezicht verheugd te kunnen vaststellen dat dit in 2019 heeft geleid tot een significante verbetering. Er is meer overzicht gekomen in de verslaglegging en meer grip op de financiële positie.

De Raad is goed op de hoogte gehouden over de politieke en beleidsmatige ontwikkelingen op het gebied van het tegengaan van gezondheidsverschillen. In 2019 had dit onderwerp de wind mee, wat zich vertaalde in een goede bezetting en doorzettende personele groei bij Pharos. De Raad heeft met de bestuurder van gedachten gewisseld over mogelijke implicaties voor de positionering en strategische keuzes van Pharos voor de komende jaren.

In 2019 heeft Pharos voor het eerst een jaarplan opgesteld voor de activiteiten die aanvullend zijn op de activiteiten gerelateerd aan de VWS instellingssubsidie. De Raad waardeert het dat deze activiteiten nu ook expliciet onderdeel van de jaarlijkse planning- en controlcyclus zijn geworden.

Een vernieuwing die de Raad van Toezicht heeft doorgevoerd, is dat de raad zich voortaan ook zelf jaarlijks verantwoordt over zijn activiteiten.

In reactie op een wens geuit door de ondernemingsraad om medewerkers bekender te maken met de personen in de Raad van Toezicht, hebben de RvT-leden in 2019 input geleverd voor een [persoonlijk profiel op de website van Pharos](#). Daar is nu van elk RvT-lid een foto en een persoonlijk verhaal over achtergrond en motivatie te vinden.

Samenstelling Raad van Toezicht

De samenstelling van de Raad van Toezicht was in 2019 als volgt:

- Mevrouw drs. F.M. Nasrullah, voorzitter
- Mevrouw mr. I.I. Kooy- Veenstra (tot juli 2019)
- Mevrouw prof. dr. A.W.M. Kramer
- Mevrouw drs. N. Ünlü
- De heer drs. J. Heuvelink
- Mevrouw drs. A. Jonkers
- Mevrouw ir. H. Linden
- De heer dr. N.J. Snoeij (vanaf september 2019)

Arthur van Schendelstraat 600 2^e etage
Utrecht

030 234 98 00
www.pharos.nl

Gezondheid en kwaliteit van zorg voor iedereen